

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Vývoj zlatého standardu v 1. polovině 20. století

Vladimír Šedivý

Plzeň 2013

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra historických věd

Studijní program Historické vědy

Studijní obor Obecné dějiny

Bakalářská práce

Vývoj zlatého standardu v 1. polovině 20. století

Vladimír Šedivý

Vedoucí práce:

Doc. PhDr. Ing. Aleš Skřivan, Ph.D.

Katedra antropologických a historických věd

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2013

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury.

Velké Přílepy, květen 2013 .....

Na tomto místě bych rád poděkoval vedoucímu mé bakalářské práce Doc. PhDr. Ing. Aleši Skřivanovi, Ph.D. za jeho pomoc a rady, které mi poskytl při jejím zpracování.

Obsah

Úvod	7
1. Vznik peněz, svobodné bankovníctví, zlaté standardy.....	9
1.1 Směnný obchod a vznik prvních peněz	9
1.2 První plnohodnotné mince, mincovny, státní monopol	10
1.3 Zlatý standard a cesta k mono-metalickým systémům.....	11
1.3.1 Standard zlaté mince.....	12
1.3.2 Standard zlatého slitku.....	12
1.3.3 Standard zlaté rezervy.....	12
1.3.4 Standard zlaté devizy	13
1.3.5 Standard zlaté měny	13
1.4 Cesta k mono-metalickému standardu ve Velké Británii a USA.....	14
1.4.1 Velká Británie	14
1.4.2 Spojené státy americké	16
1.5 Centrální banky, svobodné bankovníctví	18
1.5.1 Svobodné bankovníctví	18
1.5.2 Centrální bankovníctví	19
1.5.3 Založení FED a konec svobodného bankovníctví	20
1.6 Konec období klasického zlatého standardu	22
2. Období od konce první světové války až po konferenci v Bretton Woods	24
2.1 První pováleční roky ve znamení krize	24
2.1.1 Standard zlaté devizy	25
2.2 Americký konzumní boom 20. let	27
2.3 Prvotní příčiny krize.....	29
2.4 Krize.....	31
2.4.1 První snahy o zrušení zlatého standardu v USA.....	32
2.4.2 Bankovní krize	32
2.4.3 New Deal	34
2.3 Pohledy na krizi: Keynesiánství a Rakouská škola a Monetarismus.....	37
2.5 Druhá světová válka	39
3. Bretton-woodská konference	41
3.1 Koncepce nového peněžního systému	41

3.1.1 Keynesův plán.....	42
3.1.2 Whiteův plán.....	42
3.2 Výsledek konference.....	43
3.3 Mezinárodní měnový fond a Mezinárodní banka pro obnovu a rozvoj	44
3.4 Problémy nového systému.....	45
Závěr.....	47
Seznam použitých zdrojů	50
Seznam obrázků a tabulek	52
Resumé:.....	53

Úvod

Zlatý standard je pojem, který je dodnes velmi živý. Pro hodně lidí v současnosti je to jen přežitek dob minulých, jakýsi barbarský relikv. Jiní zase soudí, že zlato a zlatý standard jsou jediným možným způsobem, jakým lze krýt měnu a předcházet tak krizím a zabránit inflaci. V dnešních vypjatých dnech ekonomické krize se opět začíná velmi pomalu a opatrně hovořit o znovuzavedení zlatého standardu. Dokonce padly i zmínky o Brettonwoodském systému s pořadovým číslem dvě. Jednalo by se tedy o znovuzavedení systému, byť v modifikované podobě, který zde fungoval před 40 lety. Počátky tohoto systému spadají do poloviny čtyřicátých let minulého století. A opět tento systém byl reakcí na ekonomické problémy, kterými si prošel svět v minulých dekadách.

Tato práce se tedy zaměřuje na vznik zlatého standardu a jeho další vývoj během první poloviny 20. století. Tedy v době, kdy se světem zprávy šíří pomocí telefonů. Lidé k sobě mají blíže než dřív, protože kromě lodní a železniční dopravy se pomalu začínají rozvíjet odvětví leteckého a automobilového průmyslu. Henry Ford a jeho systém pásové výroby vrhne svět do konzumní éry. Je objeven penicilin, kterým je možné léčit dosud smrtelné choroby. A je zde spousta dalších a úžasných novinek jako rozhlas nebo televize. Ale tato dekáda má i svou stinnou stránku, zejména růst nacionalismu a extremismu, který změní tvář celého světa, dvě světové války a pro tuto práci asi to nejzásadnější - hospodářské problémy. Právě tyto problémy a snaha o jejich řešení transformují podobu zlatého standardu. Tato práce si klade za cíl popsat oněch problémů a přiblížit reakce především USA a částečně Velké Británie na tyto problémy.

První část práce se zabývá vznikem zlatých peněz a jednotlivými kroky, které se musely uskutečnit, aby něco jako zlatý standard vůbec mohlo fungovat. Je to tedy směnný obchod, vznik peněz, a v jaké podobě fungoval zlatý standard a samozřejmě institut centrálních bank, který byl jednou z příčin zrušení klasického zlatého standardu, hlavní příčinou byla ovšem první světová válka. Druhá část se zabývá problematikou meziválečné éry. Tedy postupu k řešení ekonomických potíží, a transformacemi zlatého standardu. Řešení problematiky kolem Velké hospodářské deprese, která probíhala ve 30. letech. Což bylo jen vyústění mnoha problémů z let minulých. V závěrečné části se zaměřuji na konferenci v Brettonwoods a na nový mezinárodní měnový systém, který byl na této konferenci stvořen. Práce se snaží také popsat fungování a cíle nově vzniklých celosvětových organizací, které měly a dodnes mají za cíl podporu mezinárodního obchodu, a také se snaží o podporu států, které mají ekonomické problémy.

Tato práce se snaží přiblížit problematiku kolem zlatého standardu, popsat jeho vznik a fungování, jakými transformace procházel v průběhu první poloviny dvacátého století. Pro zodpovězení těchto otázek mi posloužily publikace předních českých i zahraničních ekonomů, za stěžejní práce k tomuto tématu pokládám pojednání od L. von Misesho a M. Rothbarda z Rakouské školy. Jakožto liberální ekonomové přistupují velice pozitivně k zlatému standardu a vyzdvihují jeho přednosti v kombinaci se svobodným bankovníctvím. Pro první část této práce byla neocenitelná kniha Zbyňka Revanda Peníze a zlato v kombinaci s Centrálním bankovníctvím, tento autor se staví k problematice zlatého standardu spíše negativně a neshledává v něm výhody, které v něm shledávají metalisté. Jeho práce je založena na vysvětlení principů fungování peněz a zlatého standardu a spíše ukázat negativa a nastolit otázky, které by si měl položit každý zastánce drahých kovů coby měnového krytí. Ve své druhé publikaci uvádí přesné fungování a zásady, na kterých by mělo být vystavěno centrální bankovníctví. K vypracování práce samozřejmě posloužily větší či menší měrou i další publikace a autoři, kteří mě inspirovali nebo jsou přímo použity v textu. Zde bych ještě rád vyzdvihl práci T. Sedláčka Ekonomie dobra zla, která mě v mnohém inspirovala a autor se v ní dostává až k dávným principům fungování ekonomie a pohledům našich předků na tuto problematiku.

1. Vznik peněz, svobodné bankovníctví, zlaté standardy

Pro pochopení problematiky zlatého standardu je dobré přiblížit, jak vznikají peníze. Jaké typy standardů jsou a samozřejmě jak se vyvíjeli zejména v USA a Velké Británii, neboť právě tyto dvě země budou diktovat směr, jakým se bude zlatý standard ubírat. A stejně tak budou diktovat inovace v rámci bankovního sektoru.

1.1 Směnný obchod a vznik prvních peněz

Od okamžiku, kdy lidé začali společně obchodovat, se museli potýkat v podstatě s dvěma základními problémy. Tím prvním byla směnitelnost a druhým problémem bylo určení hodnoty výrobku. Bylo tedy proto nutné najít nějaké všeobecné platidlo.

Z počátku se ovšem tyto problémy nezdály být tak dramatické, protože první obchody se uzavíraly na malém prostoru s malým počtem lidí¹. Pro takovéto obchody se používala směna přímá. Tato směna je velice prostá, dva jedinci si navzájem vymění zboží, které vlastní na základě svých potřeb. A zde může vyvstat několik problémů: nedělitelnost, neshoda potřeb, problém nabídky a poptávky. To v podstatě znamenalo, že pokud nedošlo ke shodě, musela jedna ze stran obstarat produkt či službu, o kterou měla zájem strana druhá. Což mohlo obnášet ještě několik směnných obchodů. Tato směna se tedy dala aplikovat pouze v malém takřka rodinném kolektivu, byla relativně náročná a brzdila ekonomický růst společnosti.

Bylo nutné tedy překonat problém s dělitelností, shody potřeb, nabídku a poptávku. Další neméně důležitou věcí byla nerovnost obchodu. M. Rothbard vyvrací dlouho uznávanou tezi o rovnosti, tedy to, že lidé považovali své zboží stejně hodnotné, protože podle něj je směnný obchod založen právě na nerovnosti². V praxi to znamená to, že jedna strana si cení více či méně svého zboží než strana druhá.

A právě s překonáváním těchto komplikací při obchodu se vyvinula směna nepřímá. Tento druh směny se neprovádí již skrz prostředníky, ale k obchodu se používá všeobecně uznávaný prostředek směny. Tím může být prakticky cokoliv, tyto prostředky byly různé podle doby a místa, těchto platidel může být i vícero zároveň. Nicméně se časem ustálilo několik atributů: neměly by snadno podléhat zubu času, měly by být relativně vzácné a jejich získání by mělo být náročné³.

---

¹ Převážně na úrovni tlupy, kmene, osady.

² ROTHBARD, N. *Peníze v rukou státu, Jak vláda zničila naše peníze*. 1. vyd. Praha: Liberalní institute, 2001, str. 27.

³ Vzácnost či obtížné získání zaručuje jistou ochranu proti inflaci, která tak nebude příliš velká.

Časem lidstvo přišlo na to, že ideálním nositelem hodnot jsou kovy, další vývojem se v podstatě ustálily pouze tři: měď, stříbro, zlato. A to zejména díky skvělým fyzikálním vlastnostem. Obtížnost při získávání těchto kovů určila i jejich využití. Měď se využívala pro mince malé hodnoty, problematický byl ovšem směný kurz vůči stříbru a zlatu. Proto byly postupem času měděné mince vytlačeny, mincemi ze stříbra a zlata.

„Peníze nemohou vzniknout tak, že se někdo rozhodne peníze z neužitečného materiálu vytvořit ani tak, že vláda nazve „penězi“ kousky papíru... Jediným způsobem jak tomu může dojít je, že celý proces započne používáním užitečného zboží ve výměnném obchodě a následným nárůstem poptávky po tomto zboží jakožto prostředku směny, která doplní původní poptávku v daném zboží za účelem jeho přímého využívání. (např. Poptávka po ozdobách v případě zlata.)“⁴

Peníze jsou tedy jen prostředek směny, zboží, který lidem usnadňuje obchod. Neboť se jimi snadno vyjadřuje hodnota věcí a služeb. A právě zapomínání na to, co peníze jsou, v novodobých dějinách způsobilo celou řadu problémů.

1.2 První plnohodnotné mince, mincovny, státní monopol

První peníze v podobě mincí se objevily 2700 let před naším letopočtem v Lýdské říši. Nazývaly se „dumpy“ a byly vyrobeny z bílého zlata (elektra⁵), ale k prvnímu cejchování mincí došlo až o roku 660 před naším letopočtem.

„Šlo o plnohodnotné mince, kde se obsah drahého kovu v minci – vnitřní hodnota – v zásadě rovnal kupní síle mince.“⁶

Právě kvůli skvělým chemickým a fyzickým vlastnostem, se staly ze stříbra a zlata první mince. Ale je zde i další faktor, který je důležitý, a tím je malý výskyt těchto kovů, díky kterému jsou tak vzácné. I velice malé množství má velikou kupní sílu. Síla peněz, a rozvoj země byl úzce spjat se zlatými nebo stříbrnými rezervami. Zbyněk Revenda ve své knize uvádí, že je to zároveň jedno z „prokletí“ zlata:

„Země s bohatými zlatými nalezišti a/nebo úspěšné při válečných taženích měly více zlata pro měnové účely, resp. více peněz, a mohly se za jinak stejných okolností rychleji rozvíjet. Vazba množství peněz na zásoby tohoto nerostného bohatství je poněkud "nespravedlivá", o vazbě na schopnost vyhrávat války a loupit zlaté poklady nemluvě.“⁷

---

⁴ ROTHBARD, N. *Peníze v rukou státu, Jak vláda zničila naše peníze*. 1. vyd. Praha: Liberalní institute, 2001, str.28.

⁵ Přírodní slitina v poměru 3/5 zlata na 2/5 stříbra.

⁶ REVANDA, Z. *Peníze a zlato*. 1. Vyd. Praha: Management press, 2010, str. 56.

⁷ REVANDA, Z. *Peníze a zlato*. 1. Vyd. Praha: Management press, 2010, str. 56-57.

Samozřejmě zde také sehrál svou úlohu panovník, který stanovil, jaký podíl drahého kovu bude určen na zpracování v mincovnách, popřípadě nákupy samotných mincoven.

Fungování mincoven je často spojeno s monopolem panovníka. To bylo dáno tím, že panovníkovi ze zákona patřilo veškeré zlato (stříbro), které vzešlo z jeho země. Samozřejmě totéž platilo i pro kořist z válečných výprav.

Ražba mincí tedy měla dvě roviny, v té první byly mince raženy mincovnou, která patřila panovníkovi a s tím ovšem souvisely značné náklady související se získáním zlata. V případě, že panovník disponoval zlatými doly, nebylo to tak nákladné, neboť jeho náklady byly spjaty s platy mincmistrů, nákupem strojů a samozřejmě v neposlední řadě platem dělníkům v dole, popřípadě stravou pro otroky. Když se ovšem na území státu nenacházelo zlato, panovník jej musel buď nakoupit, nebo získat válečnou výpravou, což je velice nákladné jak na materiál, tak na lidské zdroje.

„Celkové náklady zlatých mincí se mohly pohybovat v teoretickém maximálním rozsahu od téměř nuly až po 99% zlata použitého na ražbu.“⁸

Ve druhé rovině mohl panovník svěřit ražbu mincí soukromým mincovnám. Jeho zisk poté plynul z emisní daně.⁹ Zisk mincovny byl poté odvozen od výše emisní daně, a také nákladů na pořízení zlata. Zlato se nakupovalo na zlatých trzích, nebo se přímo odkupovalo od majitelů zlata.

Obecně ovšem platilo, že panovník měl z ražby mincí vždy zisk, zatímco soukromé mince byly limitované emisní daní a náklady spojenými se získáním zlata. Vládcí mohli zakazovat nebo naopak povolovat obchodovat pouze v určitých měnách. Mohli také uvalovat cla na cizí měny, navíc tímto způsobem mohli do jisté míry kontrolovat pohyb obyvatel. A samozřejmě vládní kontrola nad penězi umožňovala panovníkovi provádět inflační či deflační opatření, a to změnou poměru drahého kovu v mincích nebo stažením mince z oběhu, nahrazením jinými a podobně.

1.3 Zlatý standard a cesta k mono-metalickým systémům

Zlatý standard je ve své podstatě kombinací standardu zlaté mince papírových peněz směnitelných za zlato, nebo se také může jednat o standard zlatého slitku. Stejně jako lidstvo, tak i podoba zlatých standardů prodělala evoluci. Je nutné si uvědomit, že tyto změny proběhly ve všech státech. Mohlo se i stát, že v jednom státě byl uplatňován jiný druh

---

⁸ REVANDA, Z. *Peníze a zlato*. 1. Vyd. Praha: Management press, 2010, str. 56-57.

⁹ Znamenalo to ovšem to, že panovník se musel vzdát svého monopolu nad drahými kovy. Nicméně i přesto si panovníci často ponechávali výhradní právo na nově objevené zlato.

standardu než ve státě sousedním. Přibližování jednotlivých typů je důležité pro pochopení zavedení monometalických standardů. V případě některých států se nemusí jednat o zlatý, ale stříbrný standard. Některé státy kombinovaly zlatý se stříbrným standardem, ale nakonec se ve Velké Británii a USA ustálil názor, že nejlepší bude, když se zavede jednotný zlatý standard pro krytí měny. V následujících částech se pokusím rozepsat chronologicky za sebou jednotlivé typy se stručným popisem.

1.3.1 Standard zlaté mince

Jedná se o nejstarší formu zlatého standardu, která využívá plnohodnotné či neplnohodnotné mince ze zlata. I tento standard měl v podstatě dvě varianty: „*První variantou byl oběh plnohodnotných mincí s vyššími nominálními hodnotami, přičemž v oběhu byly také drobné neplnohodnotné mince či dokonce mince z běžných kovů směnitelné podle nominálních hodnot.*“¹⁰ V praxi to ovšem znamenalo, že v případě platby neplnohodnotnou mincí¹¹ mohl prodávající požadovat větší cenu za svoje zboží či služby než v případě, kdyby účastník směny dostal zapláceno plnohodnotnými mincemi.

„*Druhou variantou byl souběžný oběh zlatých mincí v klasických bankovkách či bankovek emitovaných centrální bankou s povinným plným, tedy stoprocentním krytím zlatem, popřípadě státovky.*“¹² Druhá varianta sebou ovšem přinášela problémy spojené právě s papírovými penězi, díky kterým se časem omezovalo krytí zlatem a také jejich směnitelnost.

1.3.2 Standard zlatého slitku

Tento systém vznikl jako odpověď na nedostatečnou nabídku zlata pro měnové účely. Tedy neschopnost stoprocentního krytí bankovek zlatem a s tím spojený problém směnitelnosti. Došlo k omezení možnosti směňovat bankovky za zlato. Byly stanoveny limity, do kterých se majitelé peněz museli vejít, a lidé pod limitem neměli nárok směňovat své peníze za zlato. Díky této restrikci bylo možné snížit procentuelní krytí zlatem. V podstatě to byl první systém, který umožňoval uvolňovat do oběhu peníze s neúplným krytím, čímž mohl být zvětšen oběh peněz v ekonomice, bylo-li to zapotřebí.

1.3.3 Standard zlaté rezervy

Díky ekonomickému růstu a pokroku bylo nutné, aby se změnil i měnový systém. Kvůli zvýšené poptávce po penězích bylo nutné upravit způsob krytí peněz. Byl tedy stanoven

---

¹⁰ REVANDA, Z. *Peníze a zlato*. 1. Vyd. Praha: Management press, 2010, str. 89.

¹¹ Popřípadě i mincí z běžných kovů.

¹² Tamtéž.

spodní limit krytí zlatem k počtu emitovaných bankovek, ale byly samozřejmě i další možnosti jak zvýšit velikost emise peněz. Zprvé mohlo jít o nákup zlata, zadruhé snížení relativní výše zlatých rezerv, nebo zde byla ještě poslední možnost, snížení krytí zlatem – snížení zlatého obsahu.

V tomto typu standardu také nebylo povinností bank směnovat peníze za zlato, jedinou výjimku tvořily centrální banky.¹³

1.3.4 Standard zlaté devizy

Jedná se o standard, který je spjat s penězi emitovanými výhradně centrální bankou. Začíná se uplatňovat v době, kdy státy nejsou schopny své peníze krýt zlatem, popřípadě ani krýt nechtějí, byť peníze vykazují stále formální vázanost na krytí zlatem. Toto ovšem neplatilo pro všechny státy, neboť některé státy i za fungování tohoto systému umožňovaly svým obyvatelům směnovat peníze za zlato.

Limity, které by brzdily stát v emitování peněz, byly odstraněny. Nebylo tedy nutné navyšovat zlatý poklad státu pro případ nutnosti emitovat další oběživo, což samozřejmě do jisté míry bylo pozitivní, neboť se tím dala korigovat ekonomika. Nesmělo ovšem dojít k tomu, že by emise peněz měla způsobit výraznější inflaci. Navíc v této době měly peníze formu státovek a obchodníci měli zákonnou povinnost přijímat tuto měnu. Což způsobovalo problémy zejména v zemích, ve kterých bylo stále možné směnit peníze za zlato. To vedlo k ekonomickým problémům a nakonec i ke změně měnového systému.

1.3.5 Standard zlaté měny

Tento typ standardu byl zaveden až po 2. světové válce. Je úzce spojen s Brettonwoodskou konferencí a se vznikem organizací jako Mezinárodní měnový fond a Mezinárodní banka pro obnovu a rozvoj. Tento systém se dá také označit jako zlatý dolarový standard, protože všechny státy měly takřka fixní směný poměr vůči dolaru a dolar byl částečně směnitelný za zlato. Byl také stanoven přesný poměr dolaru k zlatu a to v poměru 35 dolarů za jednu trójskou unci. Soukromý sektor mohl obchodovat přes londýnský zlatý trh¹⁴.

---

¹³ Asi nejlepším příkladem standardu tohoto typu je československá koruna. Kdy byly v roce 1919 přijaty zákony na vytvoření zlatého pokladu, byl uvalen zákaz na vývoz zlata. Ale ani v tomto případě nebylo možné směnit peníze za zlato.

¹⁴ London gold fixing: Tato organizace má již dlouholetou tradici v určování ceny zlata. Její fungování bylo poprvé přerušeno až v roce 1931, kdy byl zrušen zlatý standard. Obnovení londýnského fixingu nastalo až v roce 1954. Poslední fixing na ceně zlata byl stanoven na 8,1 libry za unci, při obnovení byl stanoven na 12,8 libry, což mělo odpovídat již zmíněným 35 dolarům za unci.

1.4 Cesta k mono-metalickému standardu ve Velké Británii a USA

Jedná se o období poslední třetiny 19. století až do vypuknutí první světové války. Toto období je popisováno jako velmi stabilní, kdy světová ekonomika stoupala vzhůru. Ovšem i na toto období jsou odlišné názory. První již zmíněný názor zastávají metalisté, zatímco jejich odpůrci tvrdí, že standart byl tak úspěšný právě díky silné ekonomice a jejímu růstu. Zaměřím se zejména na dvě země, které dramatický způsobem ovlivňovaly dění kolem zlata v následujících dekách, Velkou Británií a USA.

1.4.1 Velká Británie

Až do začátku 18. století se zde tedy vyskytovalo několik kovů, ze kterých se vyráběly mince: měď, stříbro a zlato. Jejich četnost v jednotlivých zemích byla ovlivněna především nalezišti drahých kovů. Ale v obchodu běžných lidí dominovaly převážně stříbrné mince v kombinaci s měďáky. To vše se ale změnilo v roce 1717 v Anglii. Došlo k tomu chybou ve výpočtu, která špatně stanovila kurz mezi zlatou guineou a stříbrným šilinkem. Isaac Newton, mincmistr¹⁵, stanovil nový poměr: jedna zlatá guinea je rovna jednadvaceti stříbrným šilinkům. Tento nový poměr značně podhodnotil stříbrné mince a ty začaly pomalu mizet z oběhu. Tyto mince nebyly přetavovány, ale byly uskladněny. V Británii se tedy bimetalový standard začal měnit v mono-metalický. Tento standard se rozšířil do světa díky dominanci Anglie během průmyslové revoluce. A díky koloniím a mezinárodnímu obchodu se zlatá měna šířila do celého světa.

Další úpravy v druhé polovině 18. století zavedl ekonom David Hume. Upravil dosavadní pravidla zlatého standardu a charakterizoval jeho základní rysy, jak uvádí Struž a Sudýnka¹⁶:

- volný oběh zlatých mincí, které jsou zpočátku základní formou peněz, avšak později jsou stále doplňovány penězi neplnohodnotnými, mincemi z jiných kovů, bankovkami a státovkami,
- volná výměna papírových peněz za zlaté mince podle nominální hodnoty, která je určena zákonem,
- právo ražby plnohodnotných zlatých mincí se zákonně stanoveným zlatým obsahem pro stát i soukromníky,
- svobodný pohyb zlata ze státu do státu formou mincí a slitků.

Systém tedy byl založen na svobodné ražbě peněz s minimálními zásahy státu. V

---

¹⁵ Oficiální anglický název: Minister of the Mint.

¹⁶ STRUŽ, J.; STUDÝNKA, B. *Zlato zlato zlato: Od magie až po finanční spekulace*. 1. vyd. Praha: Mladá Fronta, 1985. str. 142.

tomto případě stát dohlížel na pravost mincí a určoval poměr zlata k ostatním kovům při ražbě. Tyto principy položily základy pro období systému klasického zlatého standardu.

V roce 1816 byl v Anglii obnoven zlatý standard, již roku 1821 se mohly bankovky opětovně směnovat za zlato. A v roce 1844 získala Bank of England monopol na emisi bankovek. I nadále bylo možné získat povolení pro obchodní banky k emisi vlastních bankovek, nicméně byla zde tvrdá omezení a nařízení. Vše směřovalo k centralizaci bankovního systému a to i tím, že měnové zlato začalo být uskladňováno v centrální bance.

Díky zámořským koloniím se myšlenky zlatého standardu rozšířily do celého světa díky britské měně. V této době by se libra dala „srovnat“ s dnešním dolarem či eurem, neboť z Londýna bylo hlavní obchodní centrum a navíc Velká Británie disponovala měnou, která byla kryta zlatem. To, že Velká Británie poskytovala hodně půjček, se odrazilo ve dvou rovinách: v odlivu peněz ze země a v nízkém krytí zlatem. Díky enormně vysokým půjčkám do Argentiny, Francie, Německa a Ruska se nafoukla obrovská bublina, ta praskla v momentě, kdy státy přestaly být schopné splácet své vysoké dluhy vůči Velké Británii. Banky na to reagovaly zvýšením úrokových sazeb, což mělo za následek pouze zhoršení situace, neboť se tím zpomalil ekonomický cyklus. Ve Velké Británii se tedy v roce 1889 dělo něco, co se bude dít i v USA o pár let později. Ale je tady jeden podstatný rozdíl.

Panika vyvolaná u klientů bank je přinutila vybírat své vklady, nejhůře postižená banka Baring Brothers byla na pokraji krachu. V tento kritický okamžik ovšem pomohl bankovní dům Rotchildů a ostatní londýnské banky, v čteně Bank of England. Ale i přes rychlost jakou byla banka zachráněna, utrpěla pověst libry a tím i pověst Londýna coby bezpečného finančního přístavu.

Tabulka 1: Vývoj zlatého standardu ve Velké Británii¹⁷

Rok	Velká Británie
1717	Zlatý standard – fixace 21 šilinků za jednu zlatou guineu (4,25 libry za trojskou unci zlata)
1797	Zrušení směnitelnosti papírových bankovek za zlato (Napoleonské války)
1816	Oficiální obnovení zlatého standardu (The Coinage Act)
1821	Obnovení směnitelnosti papírových bankovek za zlato
1844	Zavedení limitů emise bankovek centrální bankou
1914	Zrušení zlatého standardu (První světová válka)

¹⁷ REVANDA, Z. *Peníze a zlato*. 1. Vyd. Praha: Management press, 2010, str. 106.

1.4.2 Spojené státy americké

Ve spojených státech byly v letech 1863-1865 přijaty zákony, které měly podpořit rozvoj obchodních bank na celém území. Také tyto zákony stanovovaly daňové sazby pro banky, které vydávaly své vlastní peníze. Tyto kroky měly za cíl odebrat emise bankovek malým lokálním bankám. A emise peněz ponechat jen v bankách, které působily celostátně, čímž došlo k centralizaci.

Byla určena pravidla, jak mají peníze vypadat, a také musely být přijímány všemi bankami bez rozdílu. Totéž platilo i pro obchodníky. Zde lze najít zrod podoby dnešního dolaru. Bankovky musely být kryty zlatem popřípadě stříbrem¹⁸. Úplné krytí nebylo potřebné, neboť mohly být kryty i dluhopisy. Aby bylo zajištěno fungování a dodržování těchto nových regulí, byl zřízen speciální úřad Office of the Comptroller of Currency.

Vše nasvědčuje tomu, že to bylo pouhou přípravou na přechod k mono-metalickému systému. Tedy na systém, kdy byl dolar pevně spjat se zlatem. Patřičné zákony byly schváleny v roce 1873 a nabyly platnosti 1879. Jelikož stále byly v oběhu stříbrné mince, byl stanoven jejich poměr na 16:1 vůči zlatým mincím a bankovky již byly vázány pouze na zlato.

Ale stejně tak jako ve Velké Británii, i v USA byl tento přechod spojen s problémy v ekonomice, a to i přes dostatek zlata a stříbra. Všechny tyto kroky měly nastolit cenovou stabilitu. V praxi to ovšem znamenalo, že ceny se pohybovaly nepravidelně a nepředvídatelně. Začalo docházet k deflaci, neboť nově získané zlato a stříbro z nalezišť se nepromítalo do celkového množství oběživa. Navíc přijetí nových měnových zákonů bylo špatně načasováno, protože se právě v této době promítly problémy evropských států, a to zejména v ceně akcií a také v podobě bankrotů. Bankroty způsobovaly větší míru nezaměstnanosti a docházelo i ke střetům s policií.

Tyto problémy a neustálý odliv¹⁹ zlata ze Spojených Států vedl ke zvyšování úrokových sazeb, bez ohledu na další ekonomické ukazatele. To mělo pak za následek velice dramatické zpomalení ekonomického cyklu. Toto zpomalení vedlo až ke krachu velkých akciových společností, tyto pády vyvolaly paniku na burze cenných papírů a vyústily až v runy na banku²⁰.

Situace byla velice vážná a spojené státy se mezi roky 1893 – 1898 potácely v těžké

---

¹⁸ To vychází z americké ústavy: „... *razit peníze, vydávat bankovky, platit dluhy ničím jiným než zlatem a stříbrem...*“ Tento článek ústavy nebyl nikdy pozměněn.

¹⁹ V roce 1891 bylo vyvezeno více zlata než v předcházejících 25 letech.

²⁰ Jedná se o situaci, kdy banka se stává v očích klientů insolventní a ti začnou hromadně vybírat svoje vklady.

recesi²¹. Navíc nebyla problematická situace jen v soukromém sektoru, ale i ve sféře veřejných financí. Došlo k růstu schodků, který se vláda snažila řešit tím, že je kryla penězi nad zlatým limitem, což vedlo k dalšímu odlivu zlata.

V roce 1895 byla situace již velice kritická, mnoho bank krachovalo a nebyl zde nikdo, kdo by jim pomohl²². Spojeným státům nemohla pomoci ani Evropa, kde celá řada států byla stížena podobnými problémy. Situace se nakonec uklidnila poté, co se USA povedlo vyjednat půjčky od velkých evropských bank. *„Rozhodující zásluhu na vyjednávání půjček měl americkou veřejností spíše nenáviděný bankéř J. P. Morgan a v Evropě velkou roli sehráli Rothschildové. Šlo o záchranu zlatého standardu bez větších ohledů na ekonomický vývoj, a tedy o „udržení Američanů na kříži ze zlata.“*²³ Situace se poté uklidnila, ale k drobnějším výkyvům docházelo až do první světové války.

Asi nejdramatičtější průběh měla krize z roku 1907, kdy díky burzovním machinacím, které způsobily kolaps burzy, zkrachovala jedna z největších bank. Tento krach způsobil, že panika se šířila dál na další banky a investiční firmy. Opakoval se run na banku a opět banky nebyly schopné reagovat, natož vyplácet svým klientům jejich pohledávky. Celou situaci opět zklidnil až J. P. Morgan, který poskytl bankám půjčky. Tato krize ve stínu již zmíněné krize z 90. let 19. století se stala tím klíčovým impulzem pro vytvoření Federálního rezervního systému.

---

²¹ Došlo k mohutným protestním akcím, na jejichž rozeznání musela být nasazena armáda. Docházelo například i k přepadávání menších měst hordami nezaměstnaných, k těmto událostem došlo při pochodu Coxeyova vojska z jedné strany Washingtonu na druhý.

²² V této době totiž ještě neexistovala žádná centrální banka dnešního typu, která by mohla nabídnout pomoc. Nicméně tato krize se stane důvodem vzniku takové instituce na území USA.

²³ REVANDA, Z. *Peníze a zlato*. 1. Vyd. Praha: Management press, 2010, str. 108.

Tabulka 2: Vývoj zlatého standardu ve Spojených státech²⁴

Rok	Spojené státy americké
1792	Definování dolaru ke zlatu a stříbru (bimetalismus; The Coinage Act); poměr Ag:AU = 15: 1
1834	Nové definování dolaru ke zlatu i stříbru (bimetalismus); Ag: Au=16:1 (až do roku 1933)
1863	Zahájení centralizace emise bankovek (National Bank Act)
1879	Zavedení zlatého standardu (demonetizace stříbra); zákon z roku 1873
1900	Zavedení směnitelnosti dolaru za zlato (20,60 USD / t. o.; Gold Standard Act)
1913	Založení Federálního rezervního systému (minimální krytí bankovek zlatem; 40%)
1933	Devalvace USD z 20,67 / t. o. Na cenu 35,00 / t. o.; zrušení pevného poměru Ag: Au
1933	Soukromé subjekty – zákazy držby měnového zlata, povinnost prodeje zlata bankám (20,67 USD / t. o.)
1971	Zrušení směnitelnosti dolaru za zlato, konec standardu zlatého dolaru, devalvace (38 USD / t. o.)

1.5 Centrální banky, svobodné bankovníctví

Dalším důležitým bodem ohledně zlatého standardu a měnové politiky je problematika centrálního či svobodného bankovníctví. Oba dva systémy v sobě odrážejí dobu a typ zlatého standardu, ve kterém vznikaly. Oba systémy jsou dobré, ale každý se hodil pro jinou dobu a jiné okolnosti.

1.5.1 Svobodné bankovníctví

Systém svobodného bankovníctví stojí na velice jednoduchých principech a nefiguruje v něm žádná centrální banka, protože v takovémto systému není zapotřebí. Peníze jsou emitovány soukromými bankami. Banky emitují peníze na základě krytí zlatem popřípadě jinou komoditou či komoditami, a bankovky či mince jsou za ně plně směnitelné.

Tento systém velice dobře fungoval v minulosti, protože neexistovaly digitální peníze. Kontrola obchodních bank se omezovala jen na základní dodržování pravidel, která byla stanovena na emisi peněz.

Ale tento systém má i svoje stinné stránky, protože se jedná o jedinstupňový bankovní systém²⁵ bez přítomnosti centrální banky, kde banky mezi sebou volně soutěží a jejich bankovky jsou plně či omezeně kryty zlatem a jsou plně směnitelné. Banky nebyly schopny zajistit stabilitu kupní síly svých peněz, protože ta se odvíjela od velikosti zlatých zásob a

²⁴ REVANDA, Z. *Peníze a zlato*. 1. Vyd. Praha Management press, 2010, str. 108.

²⁵ Tento systém z pravidla funguje bez centrální banky, a veškeré úkony v bankovním sektoru, včetně emitování peněz provádějí komerční banky. Výjimku tvoří ekonomiky kde je centrální plánování, v takových ekonomikách je i centrální banka, která ovšem není oddělena o bank komerčních a řídí jejich činnost.

krytí bankovek. A v případě, že banka udělala špatné rozhodnutí, například zainvestováním do nevhodného projektu či špatně zvoleným nákupem směnek, mohla se dostat do situace, kde ztratila důvěru veřejnosti. Její peníze přestaly být likvidní a celá situace mohla vygradovat až do vyhlášení bankrotu instituce.

Ovšem můžeme na to pohlížet i tak, že pouze banky se schopným vedením mohly vydržet a obstát v konkurenci, a tím také prokázat svou hodnotu. Důvěra klientů v tyto instituce musela být skutečně zasloužená a opodstatněná. S troškou nadsázky dá hovořit o přirozeném výběru v rámci bankovního sektoru.²⁶

Tento systém fungoval velice dobře v době, kdy bank nebylo takové množství, popřípadě se jednalo pouze o banky s lokální působností. Ale s příchodem nadnárodních bank a komplikovanosti transakcí, snahami o co největší centralizaci bankovního systému, se vznikem obchodních bank s výhradním monopolem na emise hotovostních peněz a se snahou mít instituci, která by tlumila nebo dokonce zabraňovala ekonomickým výkyvům je zřejmé, že bylo nutné vyvinout nový a sofistikovaný systém.

1.5.2 Centrální bankovníctví

Tento systém se vyznačuje dvoustupňovým bankovním systémem²⁷, nicméně to není vždy podmínkou. Dalším charakteristickým rysem je emisní monopol²⁸ na vydávání hotovostních peněz. Provádí také měnovou politiku, reguluje inflaci a deflaci a dohlíží na cenovou stabilitu. A samozřejmě také provádí regulaci v rámci bankovního systému. Hlavním důvodem vzniku prvních bank je právě emise mincí a bankovek.

Ovšem při vzniku prvních centrálních bank nehrála emise peněz tak výraznou roli. První důvody byly zejména: „*Finanční zájmy vlády, panovníka, mít vlastní banku, která doplní chybějící zdroje ve státní pokladně a také zájem vlády, či panovníka soustředit veškeré pohyby finančních prostředků, které se týkají státní pokladny do vlastní instituce.*“²⁹ Z toho je jasně patrné, že první centrální banky sloužily spíše jako bezpečné úložiště pro vládní finance. Navíc možnost, že si panovník mohl kdykoliv půjčit peníze z vlastní banky, vedla v mnoha případech k zdrcujícím ekonomickým výsledkům.

---

²⁶ V takovém to systému by teoreticky mohly i podniky v případě dostatečného krytí vydávat svoje vlastní firemní peníze, které mohly být akceptovány jak ve firemních obchodech, tak i mezi ostatními obchodníky, či institucemi. Záleželo na důvěryhodnosti a velikosti krytí. V socialistických státech či diktaturách bylo běžnou praxí, že centrální banka řídila banky obchodní.

²⁷ Tento systém funguje na principu oddělení centrální banky od bank komerčních. Centrální banka se stará o makroekonomické funkce, jako je nastavování úrokových sazeb a dohled nad měnovou stabilitou. Zatímco komerční banky se starají o mikroekonomické funkce, poskytování úvěrů soukromým osobám či podnikům.

²⁸ Má výsadní a výhradní právo k emisi peněz.

²⁹ REVENDA, Z. *Centrální bankovníctví*. 2. rozšířené vydání, Praha: Management Press 2001, str. 27-28.

Novodobé centrální banky začaly vznikat až s potřebou států mít jednotnou emisi peněz a s ní spojená centralizace bankovníctví. Později se k této potřebě připojila i touha dohlížet a regulovat bankovní sektor a řídit provádění měnové politiky tak, aby se zabránilo kupříkladu ekonomické krizi. „V některých státech dokonce centrální banky vznikaly na základě poptávky po mezibankovním zaúčtování.“³⁰ Tak vyvstala poptávka po co nejvyšším stupni bezpečnosti, ideálně státem garantovaným, právě díky větší míře mezibankovních transakcí. Navíc centrální banka mohla poskytnout pomoc v případě potřeby bankám, které ji potřebovaly na základě vkladu, rezervy, jež byla složena centrální bance.

Jako první zásady a principy fungování centrálních bank zformuloval Montagu Collet Norman:³¹

- Nekonkurovat jiným bankám v obchodní činnosti a investičních aktivitách.
- Neúročit vklady přijímané od obchodních a dalších bank.
- Být nezávislou institucí, ale také provádět operace pro vládu.
- Být bankou pro ostatní domácí banky a podporovat rozvoj jejich činnosti (v podobě vhodně stanoveného regulačního rámce).
- Působit jako zaúčtovací centrum pro domácí banky.
- Sbírat potřebné informace o domácích bankách a monitorovat vývoj bankovního systému jako celku.
- Mít oprávnění rozhodovat o úvěrovou pomoc bankám.
- Sledovat cíl zdravé měny.
- Podporovat zdraví, bezpečnost, spolehlivost a efektivnost bankovního systému v zemi.
- Podporovat efektivnost, inovace a důvěryhodnost finančních trhů.

Ačkoliv tyto definice uvádějí centrální banku jako nezávislou, svým způsobem apolitickou záležitost, realita byla jiná. Neboť centrální banka pomáhá politiků a tím se stává politickým nástrojem, který rozhodně nemůže zůstat nestranný a vždy bude prosazovat takovou měnovou politiku, jakou uzná vláda za vhodnou.

1.5.3 Založení FED a konec svobodného bankovníctví

Federální rezervní systém, je jednou z nejdůležitějších institucí, která ovlivňovala vývoj kolem zlaté standardu skrz měnovou politiku dolaru, kterou prováděla. Proto je velice důležité si přiblížit okolnosti a důvody, za jakých byla založena a princip jejího fungování.

Roku 1913 byla odstartována reforma finančních institucí v USA, a důsledky tohoto

---

³⁰ REVENDA, Z. *Centrální bankovníctví*. 2. rozšířené vydání, Praha: Management Press 2001, str. 27-28.

³¹ Tamtéž

rozhodnutí se přenesly během let do celého světa. „*Roku 1913 byl založen Federální rezervní systém. Skládal se z dvanácti regionálních bank, které nominálně vlastnili soukromí bankéři, ale ve skutečnosti byly tyto banky ovládány vládou.*“³²

Jednalo se o první krok jak zamezit cyklicky se opakujícím krizím, a také velice nenápadným způsobem převést kontrolu nad penězi vládě. Dalším krokem v této věci byla silná propagace papírových peněz, bylo nutné lidi přesvědčit, že se nejedná o další státopvky. Takže mince z drahých kovů byly označovány za relikty minulosti, za přežitky, v podstatě za zbytečnost. Bylo nutné ještě lidem vštípit, že centrální banka je nedotknutelná a absolutně bezpečná. To bylo nutné, protože až do této chvíle nebyly na území USA žádné centrální banky, vše zatím fungovalo na principu svobodného bankovníctví.

Další charakteristikou bylo to, že komerční banka mohla půjčovat více peněz, než kolik měla zlatých zásob, protože tyto peníze byly kryty rezervou u centrální banky. Do této doby mohly banky půjčit pouze tolik, kolik měly v trezorech, popřípadě na základě omezeného krytí. „*Ted' toto omezení mohlo padnout a banky mohly půjčovat dál. Což zvyšovalo inflační riziko.*“³³ Navíc pokud se banka dostala do vážných problémů, FED mohl nařídít pozastavení výplat, takže poškozená banka mohla uklidnit situaci a tím se zachránit. To až do této doby také nebylo možné. Dále také centrální banka přebrala kontrolu nad zlatem a penězi, takže už neexistovaly bankovky, ale pouze státopvky. V důsledku toho již nebylo tak snadné rozměnit zlato za peníze.

Nyní měly vlády - zejména vláda ve Spojených státech - dostatečnou kontrolu nad bankami a díky monopolu nad tiskem i nad penězi. Vláda tak velice snadno mohla prosazovat inflační či deflační politiku. V pozdějších letech tento postup kritizoval zejména F. J. Hayek, ten nespatořoval příčiny cyklicky se opakující krize v nedostatku peněz jako zastánci tohoto systému. A o tomto problému napsal: „*Základní vada tržního systému, která mu byla často a oprávněně vytýkána – to je náchyllost k opakovaným obdobím deprese a nezaměstnanosti – je důsledek stálého vládního monopolu na vydávání peněz.*“³⁴ Hayek byl zastáncem liberalismu, a proto jakýkoliv monopol nebo státní restrikce či nařízení, pro něj nepřicházely v úvahu, byl zastáncem volného trhu a svobodného bankovníctví. Ale v době, kdy se tento princip zaváděl, se to zdálo být velice lákavé a asi zde převládala i domněnka, že se nikdy nenatiskne víc peněz, než bude nezbytně nutné. Ale první světová válka vše změnila.

---

³² GREENSPAN, A. *Zlato a ekonomická svoboda*, Praha: Terra libera, únor 2004 ročník 5.

³³ PHILLIPS C. A., MCMANUS T. F., NELSON R. W., *Banking And The Business Cycle, A Study Of The Great Depression In The United States*, 1. vyd. New York, The Macmillan Company, 1937, str. 27.

³⁴ HAYEK, F. A., *Soukromé peníze: Potřebujeme centrální banku?*, 1. Vyd. Praha: Liberální institut, 1999, str. 23.

1.6 Konec období klasického zlatého standardu

Takto se dá definovat právě období druhé poloviny 19. století až do začátku první světové války. Tento časový úsek je vyzdvihován metalisty, jako zářný příklad fungování zlatého standardu a samozřejmě i období, kdy banky prosperovaly a díky nim i ekonomika, a to právě díky systému svobodného bankovníctví. Ale toto období se netěší oblibě pouze u metalismů, ale také u ekonomů liberálního proudu, a to zejména u stoupenců Rakouské školy.

Na tomto období je především vyzdvihována samoregulační schopnost, díky které se cyklicky opakující krize dařilo zvládat v relativně krátkém časovém horizontu³⁵. Dalším velice podstatným bodem je to, že tito ekonomové nechápou cyklický vývoj jako něco špatného, ale spíše naopak jako očišťující proces, který zbaví ekonomiku neživotaschopných podniků a bank.

Systém krytí zlata s velkou pravděpodobností byl tím očištným mechanismem, protože v této době neexistovaly bezhotovostní peníze a banky mohly vydávat pouze tolik bankovek či mincí, kolik měly zlatých rezerv. A pokud banky udělaly špatná rozhodnutí a nerozváženě investovaly nebo při velkém odlivu peněz do zahraničí v podobě investic, byly nuceny zvednout své úrokové sazby. V takový moment se ekonomika zpomalila a na základě okolností to mohlo vést ke krizi, popřípadě probíhající krizi to mohlo zhoršit. Ale časem se opět obnovila schopnost bank půjčovat peníze díky tomu, že půjčky byly splaceny.

Tento systém měl i své odpůrce, a to i v dobách svého fungování. Právě díky cyklicky se opakujícím krizím byla snaha vymyslet nějaký systém, který by je výrazně omezil nebo dokonce jim zamezil³⁶. Na základě toho se začaly etablovat centrální banky moderního typu a na zlatý standard začalo být nahlíženo v určitých kruzích jako na reliktní minulosti. Byly tedy vypracovány změny, které umožňovaly bankám přejít z úplného krytí na částečné, aby mohly pružněji reagovat na případné výkyvy měnové stability. Ale ani tyto kroky se nezdály být dostatečné. Bylo nutné zapojit vládu a centrální banku do celého systému, a to takovým způsobem, že v případě krize mohla centrální banka poskytnout půjčky bankám na základě rezerv, které byly do centrální banky složeny všemi bankami. Takovým způsobem bylo možné zachránit i krachující instituce, a tím byla samočistící schopnost systému omezena, ale zdálo se to být jako velice dobrá a prospěšná věc, která měla odvrátit další krize. Problém byl

---

³⁵ Zde se jedná především o srovnání s velkou hospodářskou krizí.

³⁶ Což se nezdá být úplně správnou úvahou, protože cyklický vývoj je přirozenější než přímočarý růst. A jak většinou po období růstu, přichází období stagnace, které je následované, růstem či propadem. Tato tendence je dána asi způsobem uvažování a chápáním času v tehdejším západním světě. Což je do jisté míry zapříčiněno křesťanstvím a lineárním výkladem dějin, a také samozřejmě touhou po neustálém růstu a nekonečném blahobytu.

ovšem v tom, že státy stále lpěly na zlatě jako krytí, a proto takový systém nemohl úspěšně fungovat. Nebylo možné tisknout tolik peněz, kolik bylo potřeba. Naopak, jak se časem ukáže, takové myšlenky a snahy byly kontraproduktivní.

Ale konec zlatého standardu nepřinesli ekonomové nebo nějaké měnová krize, ale válka. V první světové válce ze začátku nikdo nepomýšlel na to, že by se rušil zlatý standard, státy se nejdříve snažily získat drahý kov od občanů³⁷. Tyto akce byly částečně dobrovolné a částečně státy od občanů vyvlastňovaly zlato v jakékoliv podobě, ale válečné úsilí vyžadovalo více měny, tedy více zlata. Tak státy ustoupily z let ověřené praxe a začaly tisknout jen minimálně kryté a později zcela nekryté peníze. Spousta zlata v této době byla převedena do USA, kde za ně válčící strany nakupovaly zásoby. Tyto transakce ovšem vedly jen k oslabení vlastní měny a prohloubení inflace v jednotlivých státech. Toto obrovské množství peněz a problémy spojené s úbytkem obyvatelstva a zničená ekonomika v evropských státech po skončení války vyústily v celou řadu problémů.

---

³⁷ Například v Německu lidé, kteří odevzdali zlato, dostávali prsteny s nápisem „Ich gab Gold für Eisen“ – „*Dal jsem zlato za železo*“.

2. Období od konce první světové války až po konferenci v Bretton Woods

Jedná se o poměrně dlouhé a bouřlivé období, do kterého se promítl neuvěřitelný průmyslový a ekonomický růst, který byl přerušen hned dvěma ekonomickými krizemi. Konzumní boom ve spojených státech, růst fašismu a nacismu v Evropě, eskalace problémů, které vyústily až do nejkrvavějšího konfliktu v lidských dějinách, druhé světové války. Nesmím opomenout ani souboj mezi novými ekonomickými proudy o to, který se prosadí, a také boj o zlatý standard, který končí v roce 1944 na Bretton-woodské konferenci, kde je nastaven nový světový měnový řád.

2.1 První pováleční roky ve znamení krize

Po první světové válce zůstal zlatý standard jako stín minulosti nad západním světem. Jedinou zemí, kde se udržel, byly Spojené státy americké, ty navíc zůstaly relativně nedotčené co se týče materiálních škod. Samozřejmě ve srovnání s Evropskými zeměmi. USA tedy vyšly na vítězné straně se silnou ekonomikou, která navíc byla posílena válečnými dodávkami do Evropy, a díky této síle se dostaly do popředí jak ekonomicky tak politicky. Navíc prakticky celá západní Evropa se stala závislou na finanční pomoci, kterou poskytovaly Spojené státy skrz různé půjčky a úvěry.

Jako spouštěcí mechanismus této krize by se dala označit inflace v kombinaci s nedostatečným krytí dolaru, jinými slovy americký zlatý standard. A nedostatečná pružnost v rámci řešení ekonomických problémů. Faktem ovšem zůstává, že kupní síla dolaru od začátku první světové války do vypuknutí krize v roce 1921 klesla téměř na polovinu.

Tabulka 3: Ztráta kupní síly dolaru

Ztráta kupní síly dolaru během 7 let		
1914	1918	1921
1\$	1.37\$	1.94\$

Zdroj: <http://www.dollartimes.com/calculators/inflation.htm>

Jelikož se FED obával dalšího odlivu zlata ze Spojených států, bylo vydáno nařízení, které bankám přikazovalo zvednout úrokové sazby. To jako u všech předchozích krizí jen zhoršilo celou situaci. Lidé, ale i podniky, si přestali půjčovat a tím se velice výrazně zpomalil ekonomický cyklus. Ale jeden podstatný rozdíl oproti předchozím zde byl. Díky FEDu a možnostem vydávat půjčky nad rámec zlatého krytí teď bankám umožnil i nadále půjčovat peníze, ale díky vysokým sazbám nebylo výhodné si půjčovat, Proto ačkoliv byla nabídka,

poptávka se nedostavila. Situace se zhoršila natolik, že došlo k ekonomické recesi. Byla sice ničivá, ale trvala jen pouhý rok. Podle R. A. Gordana to bylo způsobeno tím že: „*Vládní zásahy s cílem zmírnit depresi a urychlit ekonomické oživení byli jen minimální... Federální rezervní systém zůstal do značné míry pasivní... Navzdory absenci stimulačních státních zásahů však přišlo oživení poměrně záhy.*“³⁸ Vláda i FED se tedy rozhodl zachovat stejně jako kdysi³⁹, minimální zásahy a důvěra v samo regenerační schopnost ekonomiky. Špatně vedené podniky nebo i banky musely odepsat svoje ztráty, musely se restrukturalizovat nebo musely zkrachovat. Tím pádem v systému zůstaly jen silné nebo životaschopné podniky. Obchodníci také museli srazit ceny a továrny musely zavést nové výrobní postupy, které by nebyly tak nákladné. Nedošlo také k tisknutí peněz, což by bylo v tomto případě kontraproduktivní, neboť tuto krizi zapříčinila právě snaha o omezení počtu dolarů v oběhu.

Z této krize ovšem nejlépe vyšly Spojené státy Americké a Velká Británie, protože tyto země se nemusely potýkat s problémy, které byly v kontinentální Evropě. Nemusely totiž obnovovat válkou zpustošené hospodářství, infrastrukturu, a neměly ani takové lidské ztráty jako například Francie či Německo. Tato krize a nové postupy, které si osvojily firmy během recese, nastartovaly jedno z nejvíce progresivních období konzumní společnosti a pro politiky a ekonomy zde vyvstala výzva v podobě vytvoření nového zlatého standardu.

2.1.1 Standard zlaté devizy

Potřeba po novém měnovém systému byla vyvolána zejména tím, že v oběhu bylo stále moc peněz, které nebyly kryté zlatem. Ta nejvíce problematická část ovšem spočívala v tom, že žádný stát neměl dostatek peněz k tomu, aby mohl plně krýt nebo alespoň z větší části krýt oběživo. Například ve Spojených státech, které na tom byly nejlépe, co se týče zlatých rezerv, bylo kryto jen velice malé množství peněz.

Tabulka 4: Krytí dolaru zlatem v letech 1921-1929.

Krytí dolaru zlatem (v miliardách)			
Období	Dolary v oběhu	Kryto zlatem	Nekryté
Červen 1921	44.7	2.6	42.1
Červen 1929	71.8	3.0	68.8

Zdroj: <http://mises.org/rothbard/agd/agdtable2.jpg>

Je tedy zřejmé, že státy se již nemohly vrátit ke stejnému principu, jakým fungoval

³⁸ WOODS, T. E. *Krach: Příčiny krize a nápravná opatření, která jí jen zhoršují*. Praha: Dokořán s. r. o., 2010.

³⁹ Nekonaly se ani záchranné pokusy ze soukromého sektoru, jak tomu bylo během krize z roku 1907, ani z 90. let 19. století, které organizoval J.P. Morgan, neboť zemřel v roce 1913.

zlatý standard před válkou. To ovšem neznamenal, že některé státy se o to nepokoušely. Je důležité si uvědomit, že mít krytou měnu zlatem znamenalo prestiž a uznání v očích okolních států. Kupříkladu Velká Británie kvůli zachování národní hrdosti obnovila předválečný kurz libry. Toto rozhodnutí nemohlo být za daných okolností horší, ekonomika okamžitě začala stagnovat. Obnovení předválečného kurzu totiž způsobilo, že bylo velice obtížné vyvážet, neboť pro okolní státy nebylo výhodné nakupovat ve Velké Británii.

Velká Británie si byla vědoma své špatné ekonomické situace, a proto v roce 1922 na Ženevské konferenci navrhla nový typ zlatého standardu – Standard zlaté devizy. O zavedení tohoto nového měnového systému měla zájem zejména Velká Británie, které byla odhodlaná udržet si svou zlatou libru. Tento návrh byl velice dlouhou dobu diskutovaným tématem a konečné rozhodnutí padlo v roce 1925 na ministra financí Winstona Churchilla.

Ten velice důkladně zvažoval, zda právě zlatý standard je pro Velkou Británii to nejlepší. Nakonec byl přesvědčen zlatou loby, a to zejména díky řediteli Bank of England, kterým byl Montagu Norman. Ten ho ubezpečoval, že právě zlato je pro libru a také pro Velkou Británii to nejlepší, aby si zachovala svou mezinárodní prestiž. Montagu Collet Norman si byl skutečně jist tím, co předkládal Churchillovi a dokládají to i jeho slova: " *Udělám z Vás zlatého kancléře.*"⁴⁰ Proti tomuto rozhodnutí se velice ostře vyjadřoval J. M. Keynes. Jeho odmítání zlatého standardu v této podobě se zdá být z dnešního pohledu velice pragmatické a prozíravé⁴¹. Keynes spatřoval problém v tom, že v případě vypuknutí další hospodářské krize vláda nebude schopna udržet kurz libry a nebude ani moci dostatečně a pružně reagovat na případné problémy.

Jak to fungovalo v praxi: „*Spojené státy zůstaly na klasickém zlatém standardu a směnily dolar za zlato. Británie a ostatní západní země se ale vrátily k pseudozlatému standardu – Británie tak učinila v roce 1926 a ostatní země také přibližně v této době. Britské libry a ostatní měny nebyly směnitelné za zlaté mince, ale pouze za velké kusy zlata (zlaté pruty), používané pouze při mezinárodních transakcích. To zabránilo obyčejným občanům Británie a ostatních evropských zemí v každodenním používání zlatých mincí a vedlo tak k ještě většímu používání papírových peněz a depozit a umožnilo ještě větší inflaci. Británie však navíc směňovala libry nejen za zlato, ale také za dolary, zatímco ostatní země nesměňovaly své měny za zlato, ale za libry. K tomu všemu byla většina těchto zemí Velkou*

---

⁴⁰ ECKERT, Daniel D. *Světová válka měn: euro, zlato, nebo juan – která se stane nástupcem dolaru?*. 1. vyd. Praha: Grada, 2012, str. 33.

⁴¹ Sám W. Churchill v pozdějších letech připustil, že prosazení standardu zlaté devizy byl jeden z jeho největších omylů.

Británii přinucena přijmout zlatý standard na nadhodnocených paritách. ⁴²

Tento nový druh krytí měny zlatem byl mezinárodně uznán v roce 1926. Tento systém by se dal definovat asi tak, že spojené státy zůstaly při klasickém zlatém standardu⁴³, dolar byl tedy bez problémů směnitelný za zlato. Británie, Francie ale i ostatní země začaly používat něco, co by se dalo označit za pseudo-zlatý standard.⁴⁴ Tento plán totiž znamenal znovuoobjevení Ricardsonova návrhu.⁴⁵ Dále navrhoval, že peníze by byly kryté zlatem a stříbrem, které by ovšem neobsahovaly mince samotné, ale bylo by uložené v centrální bance. Lidé by tedy používali papírové peníze nebo mince z běžných kovů⁴⁶, slitin. Tento návrh nepřipouštěl soukromé držení zlata, což hraničí s vyvlastňováním, byť velice nenásilnou a nenápadnou formou.

Tento postup ale má jen velice podstatnou trhlinu. Prakticky jsou tyto peníze kryty příslibem vlády, že vlastní dostatečné zásoby zlata ve svých trezorech, a že vlády nebudou lhát o krytí, tedy o velikosti svých zlatých rezerv. Státům se tak dostal do ruky prostředek, jak mohly velice snadno ovlivňovat kurz svojí měny, což je jistě výhodné, ale vyžaduje to obrovskou morální sílu tento prostředek za žádných okolností nezneužít. Po zavedení centrálního bankovníctví to byla poslední překážka absolutní kontroly nad měnou.

Lidem totiž odebrali, s trochou nadsázky, pravou měnu. Stále existovaly mince a papírové peníze vázané na zlato, které bylo někde uskladněné. A v případě krize se ztrácí platební schopnost, protože peníze nemají reálnou hodnotu.

2.2 Americký konzumní boom 20. let

Po krizi v roce 1921 se rodí nový životní styl nebo spíše nová, vylepšená forma konzumní společnosti. To bylo umožněno zejména pokroky v průmyslu, jako výrobními linkami, ale také zdokonalením dopravních technologií. Rychlejší auta, vlaky, lodě a hlavně letecká přeprava. Cesta zboží z továrního skladu na prodejní pulty se tím tak dramaticky zkrátila. Navíc s rozmachem telefonů, filmu, radia a samozřejmě tisku mohly společnosti provádět daleko účinnější reklamní kampaně. Z reklamy již není jen přidružená věc k prodeji, kterou si mohou dovolit jen ti nejbohatší, ale stává se dostupnou všem. Vysoké prodeje mají

---

⁴² ROTHBARD, N. *Peníze v rukou státu, Jak vláda zničila naše peníze*. 1. vyd. Praha: Liberální institute, 2001. str. 92-93.

⁴³ Ačkoliv drtivá většina dolarů nebyla pokryta zlatem.

⁴⁴ GREENSPAN, A. *Zlato a ekonomická svoboda*, Praha: Terra libera, únor 2004 ročník 5.

⁴⁵ Ten v roce 1866 předložil „*Návrh k zajištění hospodárné a bezpečné měny*“. Ten spočíval v tom, že se zredukuje náklady s provozováním zlatého standardu. Jeho premisa byla taková, že síly nebo prostředky, které jsou zapotřebí k výrobě zlata a stříbra pro měnové účely, se budou moci uplatnit na jiných místech k prospěchu společnosti.

⁴⁶ Jako je například měď, bronz a podobně.

vysoké nároky na výrobní kapacity.

Tyto nároky celou řadu společností nutí měnit výrobní kodex z kvality na kvantitu. Tedy vyrábíme a prodáváme lacino, ale je to na úkor kvality. A zde opět přichází reklama, která nutí lidi, aby si kupovali stále nové a nové věci, které dost často ani nepotřebují. Tuto dobu asi nejlépe vystihuje tento dobový komentář: „*Lidé by se mohli zničit tím, že budou spořit, místo aby utráceli... Američan má pro svou zemi největší význam již ne jako občan, nýbrž jako spotřebitel. Spotřeba se stala nutností.*“⁴⁷ A díky již zmíněným filmům, pocházejícím především z Hollywoodských studií, se i úplně běžné a obyčejné zboží stalo symbolem dokonalosti. Jen díky tomu, že tyto věci byly použity jako rekvizity, se zboží stává velice žádaným.

Velký problém tohoto boomu je pád další morální zábrany. Do vedení firem se pomalu dostávají manažeři a jejich platy jsou závislé na zisku. Takže se snaží maximalizovat prodejnost, ale pomalu a jistě se začíná smazávat výrobce od výroku. Již za tímto výrobkem nestojí konkrétní člověk, ale pouze firma nesoucí jeho jméno, tedy:

„V případě, že švec šil nekvalitní boty, jeho zákazníci na něj byli naštvaní, přestal mít klientelu. V případě, že Vám prodejce prodal boty značky Y a ty byly nekvalitní, tak jste je prostě vrátili nebo jste prostě jen byli naštvaní na prodejce, možná výrobce – firmu.“

Dost často princip osobní odpovědnosti za výrobek měli majitelé továren, ale ti postupně odcházeli a potomci svěřili často své dědictví případně řízení „kvalifikovaným“ manažerům, kteří jim zajistili jejich vytoužené zisky. Tento trend se ovšem promítá i do politiky.

Ale tato doba měla i své pozitiva, díky výrobním linkám bylo v roce 1920 v USA přes osm miliónu vozidel, v roce 1929 jich bylo přes třicet dva miliónu. To samozřejmě vedlo ke zvýšené těžbě ropy a budování dokonalejší infrastruktury. Auto si mohl dovolit již i dělník a mohl tedy snadno cestovat za prací. A samozřejmě, aby každý mohl žít svůj krásný americký sen, bylo velice snadné získat půjčku v bance. Takže si již opravdu každý mohl dovolit krásný dům, auto. Navíc se otevřela burza veřejnost, prakticky každý si mohli přes makléře či nějakou investiční společnost nebo banku koupit akcie. Díky tomu se v Americe velice rychle rozrostla střední třída. Střední třída mohla růst díky snížení daní, o které se zasadila administrativa prezidenta Coolidgea, díky nižším daním lidé začali více obchodovat na akciovém trhu, navíc díky zmíněnému technologickému pokroku bylo možné zaměstnat mnoho lidí, protože levné zboží šlo dobře na odbyt. A díky spokojenosti lidí a technologii šla

---

⁴⁷ TINDALL, G. B.; SHI, D. E. *Dějiny Spojených států amerických: Dějiny států*. 5. dopl. vyd. Praha: Lidové noviny, s. r. o., 2008. str. 548.

kupředu i produktivita práce⁴⁸.

2.3 Prvotní příčiny krize

Jak již bylo uvedeno po velice napjatém prvním roce, který se nesl ve znamení krize byla dvacátá léta přímo idylická. Inflaci se dařilo snižovat, byla vysoká zaměstnanost. To všechno bylo možné, ale jen díky tomu, že Americký FED neustále tiskl nové dolary a dával je do oběhu. Tyto peníze putovaly také do Evropy ve formě investic či půjček.

Tabulka 5: Krytí dolaru zlatem v letech 1921-1929.

Krytí dolaru zlatem (v miliardách)			
Období	Dolary v oběhu	Krytí zlatem	Nekryté Dolary
Červen 1921	44.7	2.6	42.1
Červen 1929	71.8	3.0	68.8

Zdroj: <http://mises.org/rothbard/agd/agdtable2.jpg>

Z tabulky můžeme zcela jasně vyčíst, že počet nekrytých dolarů vzrostl přibližně o 50%, tudíž logicky muselo docházet k inflaci. Z velké části šlo právě o úvěry podnikům, a proto se zdálo, že inflace je pod kontrolou. A to je právě podle Rakouské školy⁴⁹ první impuls, který zahajuje cyklus boomu a krachu.⁵⁰ To v podstatě navazuje na předpoklad, že ekonomie se vyvíjí cyklicky a jakýkoliv zásah do tohoto cyklu situaci pouze zhoršuje. Jedná se zejména o státní zásahy a umělou regulaci trhu. Tedy, peníze začaly pracovat v ekonomice, ale neustálým prouděním do ní ji pomalu začínají zpomalovat, podobně jako když se u auta přesytí motor benzínem.

Tyto peníze bylo nutné někam vyvádět, aby ekonomika nespadla do recese. Díky možnosti půjček od bank, které půjčovaly prakticky každému, jen aby se zbavily „přebytečných dolarů“ v kombinaci s otevřením akciových trhů pro širokou veřejnost, stalo to, že tyto peníze začaly uměle zvedat hodnotu akcií.

V roce 1929 je cena akcií na svém vrcholu, dala se tedy očekávat korekce cen nadhodnocených akcií. Nikdo si ale nechtěl připustit, že by tato korekce mohla vyústit v hospodářskou krizi. Již tehdy ovšem kritici ekonomického systému varovali, že současný stav

⁴⁸ REED, L. W. *Great Myths of the Great Depression*. [online]. Macinac Center for Public Policy, 2005. Dostupný z WWW: <<http://www.mackinac.org/archives/1998/sp1998-01.pdf>>.str.4.

⁴⁹ Jedná se o alternativní ekonomický proud, zastávající liberalismus a odmítání brát ekonomii pouze jako statistiku nebo experiment. Je zde kladen velký důraz na lidské jednání a deduktivní logiku. Mezi nejznámější představitele patří Ludwig von Mises, Friedrich A. von Hayek, Murray Rothbard

⁵⁰ WOODS, T. E. *Krach : Příčiny krize a nápravná opatření, která jí jen zhoršují*. Praha : Dokořán s. r. o., 2010. str. 124.

je neudržitelný a že nutně musí dojít ke krizi. Ale v opozici jim byli mainstreamoví ekonomové, kteří naopak potvrdili stabilitu systému a prohlašovali, že k žádné krizi již nemůže dojít. Jejich slova pak potvrdil samotný prezident Hoover⁵¹ v témže roce, když s nadšením prohlásil ve svém inauguračním projevu: „*Nebojím se o budoucnost naší země... Svítí jasným světlem naděje.*“

Aby podpořil tento výrok, jeho administrativa snížila daňové zatížení pro nejnižší příjmové skupiny. Tím pádem tito lidé byli pobídnuti, aby maximalizovali své zisky utrácením na burze, popřípadě aby podpořili nákupy konzumní boom.

V září 1929 vystoupil přední ekonom Irving Fischer a pronesl několik prognóz, aby utvrdil veřejnost v tom, že investice do akcií je tou nejlepší cestou, jak uchovat a rozmnožit své peníze: „*Možná se dočkáme poklesu cen akcií, žádného krachu se však nemusíme bát. Dividendy neustále rostou, což jistě není důsledek ustupujících cen. Skutečně nevidím žádný důvod, proč by mělo dojít k nějakému strmému pádu.*“ V polovině října, kdy už všem muselo být jasné, že vzestupný trend není za současné situace udržitelný, tento ekonom prohlašoval: „*Akci dosáhly permanentně vysoké úrovně... a za několik měsíců bude burza o poznání výše než dnes... v nejbližší době, pokud kdy vůbec, nedojde k poklesu o 50 či 60 bodů pod současnou úroveň...*“⁵²

Zde je důležité se zamyslet nad tím, zda šlo o cílenou mystifikaci veřejnosti a doufání v pozitivní efekt dalšího přísunu kapitálu na akciový trh zachrání situaci. Nebo zda skutečně věřil v to, že Americká ekonomie a trh je natolik silný, že krize nepřipadá ani v nejmenším v úvahu. A díky zárukám státu, i kdyby k něčemu došlo, tak jen v podobě nepatrné korekce a poté bude následovat další růst ceny akcií. Patrně ale šlo o kombinaci obou variant. Ale z pohledu obyčejného člověka: po těchto prohlášeních a faktu, že ekonomika roste a akcie stoupají, je přece nemyslitelné, aby to to skončilo. V takový moment si asi běžný člověk řekne: „*Co by se asi tak mohlo stát?*“

Pokud ovšem budeme mluvit o informacích na vládní úrovni a bankovní sféře, tam bylo zcela jasné, že od září vše nasvědčovalo tomu, že nutně musí dojít k propadu. I přesto vystoupil 22. října prezident Národní městské banky s prohlášením, které se neslo ve velmi pozitivním duchu: „*Nevím o ničem podstatném, co by s akciovým trhem nebo podnikáním a strukturou úvěru, které za ním stojí, bylo v nepořádku.*“ Toto prohlášení přišlo jako reakce na pokles akcií z 18. října.

---

⁵¹ Herbert Clark Hoover byl 31. prezidentem USA v letech 1929–1933, během jeho vlády vypukla Velká hospodářská krize.

⁵² WOODS, T. E. *Krach : Příčiny krize a nápravná opatření, která jí jen zhoršují*. Praha: Dokořán s. r. o., 2010. str. 125.

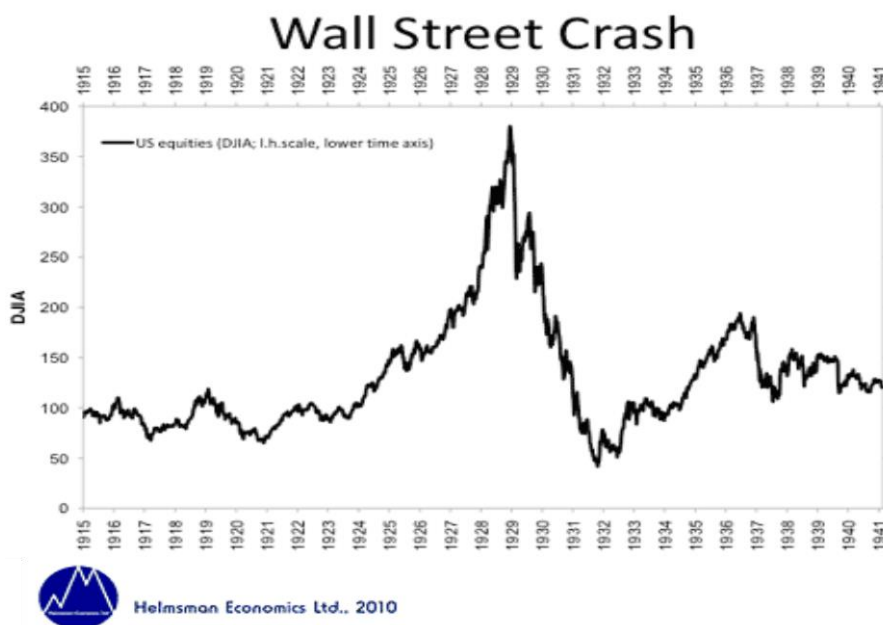
Indikátory dávaly jasně najevo vývoj situace, a proto se dá předpokládat, že ze strany bank a státu šlo o čistou manipulaci a doufání v to, že nové investice vše zachrání. Tento postup ale jen přifukoval bublinu, která začala praskat.

2.4 Krize

23. říjen byl ve znamení propadu na burze, akcionáři začali horečně prodávat, ale situace se nezdála být tak vážnou a došlo ke krátkodobé stabilizaci. 29. října akciové indexy klesly o 13%, po tomto otřesu již trh, který byl již od 23. října v nervozitě z dalšího vývoje, zachvátila panika. Lidé začali horečně prodávat akcie, což automaticky začalo tlačit ceny dolů. Pokles samotný by nemusel být tak dramatický v případě, že by lidé nezačali masově prodávat své akcie. Najednou byla obrovská nabídka a prakticky nulová poptávka.

Otázkou je, proč tato krize přerostla do několikaleté deprese, místo toho aby se vyřešila stejným způsobem jako krize z počátku 20. let? Odpovědí je nejspíše snaha států zasahovat do ekonomiky. A zřejmě se dá také usuzovat, že zásadní chybou byla snaha o udržení zlatého standardu i ve chvílích, kdy bylo zcela jasné, že státy na to nemají dostatek zlatých rezerv.

Obrázek 1: Wall Street Crash

Zdroj: *Wall Street Crash* [online]. ©2011 [cit. 2013-3-3]. Dostupné z:

<http://www.moneyweek.com/~media/MoneyWeek/2010/100315/100318-MM01.ashx?w=450&h=410&as=1>

2.4.1 První snahy o zrušení zlatého standardu v USA

Podle Rakouské školy, tyto snahy a tendence měli vždy lidé, kteří usilovali o nové rozdělení sil ve společnosti. Tento zájem měly zejména subjekty usilující o omezení osobní svobody jednotlivce a zvýšení pravomocí státu.

„Nacionalisté bojují proti zlatému standardu, protože chtějí oddělit svoji zemi od světového trhu a nastolit pokud možno národní soběstačnost. Intervencionistické vlády a zájmové skupiny proti němu bojují, protože ho považují za nejvážnější překážku ve své snaze manipulovat s cenami a mzdovými sazbami. Avšak nejfanatičtější útok proti zlatému standardu byl učiněn těmi, kdo dychtí po úvěrové expanzi. Pro ně je úvěrová expanze zázračným lékem na všechny hospodářské nemoci.“⁵³

Během bankovní krize se ukázalo, jak je snadné přejít od vyrovnaných rozpočtů k životu na dluh. To je způsobeno lpěním na starém systému, snahou udržet ho při životě za každou cenu místo toho, aby tento systém skončil a nahradil ho nový systém. Tak to fungovalo za dob klasického zlatého standardu, ale nyní zde byl velice závažný problém, který neumožňoval takové řešení.

Světová integrace postoupila, v této době již byly téměř všechny bankovní domy propojené, navíc FED natiskl obrovské množství prostředků, které poskytl Evropským zemím. Tento kapitál se ovšem zmrazil při pádu ekonomiky a díky stagnaci projektů se nemohl generovat nový. Navíc se dost často jednalo o dlouhodobé investice v řádech několika let. Právě tyto peníze začaly potápět americký bankovní sektor a dolar již nebyl na udržitelné hranici pro krytí zlatem.

2.4.2 Bankovní krize

Podle M. Friedmana a A. Schwartzové došlo k obrovské krizi v bankovním sektoru díky hluboké depresi. Tuto depresi vyvolala především nedůvěra obyvatelstva v bankovní systém⁵⁴, která vyústila v “run na banku“, tedy situaci, kdy lidi zachvátí panika a začnou masově vybírat své vklady z banky. Charles W. Calomiris a Joseph R. Mason definují bankovní krizi jako vlnu krachů ve spojení se snížením objemu vkladů v ekonomice⁵⁵.

V této době ovšem banky díky systému federálních rezerv nedisponovaly dostatečným

---

⁵³ MISES, L. *Lidské jednání : Pojednání o ekonomii*. 1. vyd. Praha : Liberální institut, 2006. str. 425.

⁵⁴ WHITE, Eugene Nelson. A Reinterpretation of the Banking Crisis of 1930. *The Journal of Economic History*. [online]. Vol. 44, No. 1. (Mar., 1984), pp. 119-138. Dostupný z WWW: <<http://links.jstor.org/stable/pdfplus/2120559.pdf>>. str. 2-3.

⁵⁵ CALOMIRIS, Charles W., MASON, Joseph R. Fundamentals, Panics, and Bank Distress during the Depression. *The American Economic Review*. [online]. Vol. 93, No. 5, (Dec., 2003), pp. 1615-1647. pp. 301-304. Dostupný z WWW:<<http://www.jstor.org/stable/pdfplus/3132145.pdf>>. str. 2.

obnosem k uspokojení všech svých klientů. Tato neschopnost dostát svým závazkům je způsobena právě tím, že banky mohly půjčovat více, než měly ve svých trezorech. V tomto případě se z prostředku, který měl zabraňovat krizi, stává žíravina, která ničí celý bankovní sektor.

První velký otřes nastal v prosinci 1930, Bank of United States vyhlásila bankrot. To byl impuls, který odstartoval masové vybírání vkladů. Situaci se díky nově natisknutým dolarům podařilo stabilizovat a přesvědčit obyvatelstvo, že vše je v pořádku. Na tyto zprávy reagoval i mírným nárůstem Wall Street. A i přes tyto povzbudivé zprávy přichází další otřes v podobě bankrotu největší rakouské banky, „*Credit-Anstalt für Handel und Gewerbe*“.

*„Roku 1931 se stalo nemyslitelné, ačkoliv ekonomické ukazatele se zdáli být pozitivní, v Evropě padla největší rakouská banka. To způsobilo paniku. Aby nedošlo ke zhoršení situace, státy se dohodly na odložení válečných reparací a došlo k pozastavení splácení půjček mezi bankami. Obecný nedostatek deviz donutil evropské země stáhnout své zlato z amerických bank a prodávat pod cenou americké cenné papíry. To byl konec standardu zlaté devizy. Všechny evropské státy od něj začaly ustupovat a devalvovaly svoji měnu.“*⁵⁶

Reakcí byla obrovská panika, protože se již nedalo věřit státním slibům. Došlo k prodávání akcií a stažení zlata z amerických bank. Aby se zmírnila krize, byl vydán takzvaný Glassovův a Steagalův zákon, ten uvolnil pře 750 miliónů dolarů z krytí FEDU. Tímto krokem se zmenšilo krytí dolaru, mohlo se jich tedy vydat více a tím pádem se mohlo opět více peněz utrácet, což mělo za následek růst inflace.

Velká Británie v reakci na tyto otřesy již nebyla schopna držet zlatou paritu libry a v září 1931 se vzdává zlatého standardu, což opět vedlo k propadu na akciových trzích a další panice, ale systém byl v tento moment již natolik nabourán, že nezbylo nic jiného než ve Spojených státech amerických vyhlásit bankovní prázdniny.⁵⁷

Přehled jednotlivých bankovních krizí:

- První je ve spojení s krachem newyorské Bank of United States. V prosinci 1930 vyvolaná panika pak pokračovala až do ledna 1931.
- Druhá vlna započala v březnu 1931 a skončila téhož roku v srpnu.

---

⁵⁶ TINDALL, G. B., SHI, D. E. *Dějiny Spojených států amerických : Dějiny států*. 5. dopl. vyd. Praha: Lidové noviny, s. r. o., 2008. str. 559.

⁵⁷ Pro banky tyto otřesy znamenaly katastrofu a v letech 1929 – 1933 zkrachovalo jen v USA na 10 000 bankovních institucí.

- Třetí bankovní krize byla od září 1931, tato bankovní krize přinutila Velkou Británii⁵⁸ opustit zlatý standard a trvala až do konce roku.
- Poslední a čtvrtým otřesem byla krize, která započala koncem roku 1932 a skončila v březnu 1933, tato krize skončila až s vyhlášením bankovních prázdnin na celém území USA.

Před vypuknutím první bankovní krize bylo ve spojených státech přes 25 000 komerčních bank, koncem bankovní krize a po zrušení bankovních prázdnin obnovilo činnost pouhých 15 000 institucí. Z čehož vyplývá, že za méně než 3 roky zkrachovalo 10 000 bankovních domů⁵⁹.

Je dobré se zamyslet nad úlohou FEDu v této krizi. Milton Friedman⁶⁰ byl toho názoru, že FED selhal jako centrální banka, nezvládl totiž situaci po prvních krizových příznacích z roku 1929. Kdyby se banky nespolehaly na záchranu ze strany vlády a federálních rezerv, nejspíš by jich tolik nezkrachovalo, protože by byly daleko opatrnější. Navíc by nečekaly na pomoc shora, ale snažily by se to řešit samy⁶¹. Systém by se po nejspíš krátké krizi vzpamatoval a opět by nastal hospodářský růst.

2.4.3 New Deal

Tento projekt je připisován prezidentovi Rooseveltovi, ale legislativní přípravu pro tento makroekonomický model připravil prezident Hoover. Z dnešního pohledu tento přístup nebyl tak zázračný, jak byl dříve prezentován. Někteří ekonomové, zejména Rakouská škola, tvrdí, že právě díky zásahům státu krize trvala tak dlouho.

Tento svůj názor podkládají tezí, že spíše než o vyřešení krize šlo o udržení bubliny. Zásadním problémem pro New Deal byl dolar vázaný na zlato. Dokud byl vázán na zlato, nebylo možné devalvovat a provádět řízenou inflaci, proto byly vytvořeny nové instituce a byly vytvořeny nové zákony. Během sta dní od 9. března – 16. června 1930 byly vytvořeny

⁵⁸ BRIDGE, Carl. Britain and the Indian Currency Crisis, 1930-2: A comment. *The Economic History Review*. [online]. New Series, Vol. 34, No. 2, (May., 1981), pp. 301-304. Dostupný z WWW: <<http://www.jstor.org/stable/2595248>>.

⁵⁹ CALOMIRIS, Charles W., MASON, Joseph R. Fundamentals, Panics, and Bank Distress during the Depression. *The American Economic Review*. [online]. Vol. 93, No. 5, (Dec., 2003), pp. 1615-1647. pp. 301-304. Dostupný z WWW: <<http://www.jstor.org/stable/pdfplus/3132145.pdf>>. str.3.

⁶⁰ LOUŤEK, Marek, TAJOVSKÝ Ladislav (ed). Velká deprese. *Sborník textů* č.35/2004. Centrum pro ekonomiku a politiku, Praha 2004. ISSN 1213-3299. str. 74.

⁶¹ Jednalo by se s největší pravděpodobností o řešení v podobě zvýšení úrokových sazeb. Krize by tak dopadla plnou vahou na podniky, ale sám bankovní sektor by se tak alespoň z větší části zachránil. Dá se předpokládat že by nedošlo k tolika bankrotům. Americký ekonom Lawrence Reed uvádí, že Velká deprese byla na danou dobu mimořádně dlouhá, trvala přibližně třikrát déle, než předchozí krize v dějinách USA. REED, L. W. Great Myths of the Great Depression. [online]. Macinac Center for Public Policy, 2005. Dostupný z WWW: <<http://www.mackinac.org/archives/1998/sp1998-01.pdf>>. str. 2.

instituce jako Správa pro zemědělské úvěry, která poskytovala úvěry farmářům, dále pak Společnost pro půjčky majitelům domů, aby se posílila důvěra v bankovní sektor, ustanovila se Federální depozitní pojišťovna, která kryla vklady. V zákoně také došlo k trvalému oddělení investičních a obchodních bank. Do této doby jakákoliv banka mohla provádět obchody na burze i provádět běžné bankovní operace. Od tohoto momentu provádět banka své operace jen na základě úředně přiděleného oprávnění. Byl také zaveden přísnější dohled pro akciové trhy.

Všechny tyto nové instituce potřebovaly kapitál na svůj provoz. A proto byla potřeba začít devalvovat dolar. FED sice dodával do ekonomiky stále nové dolary, ale stále byl brzděn zlatým standardem. Pro odstranění této překážky byla vybrána Reconstruction Finance Corporation. Tato organizace vznikla již za Hoovera a měla na starosti velké projekty. Ve vedení byl J. H. Jones, pod jehož vedením se rozběhl "velký plán".

Plán k odstranění zlatého standardu byl několikafázový. V prvním kroku bylo nutné stáhnout zlato od obyvatelstva - jejich zlaté rezervy, slitky a mince. Dekorativní zlato mělo být obyvatelům ponecháno. V první fázi tohoto kroku bylo zlato vykupováno od lidí, ale zároveň jeho nákupní cena byla zvyšována. Toto nastavení vedlo k tomu, že lidé se zbavovali svého zlata, ale již nebylo výhodné si později nakoupit zlato nové. V momentě, kdy bylo staženo dostatečné množství zlata, přišla fáze dvě.

Druhá kapitola začala 30. ledna 1934, tohoto dne došlo k odpoutání dolaru od zlata. A také poprvé v dějinách Spojených států dochází k vyvlastňování zlata. Což je v přímém rozporu s ústavou Spojených států. Konkrétně článek, který nikdy nebyl upraven: „...*razit peníze; vydávat bankovky; platit dluhy ničím jiným než zlatem nebo stříbrem...*“⁶² Je sice pravdou, že dolar i po tomto rozhodnutí zůstal navázán na zlato, ale jen iluzorně. Díky novým zákonům si mohla vláda pohodlně devalvovat dolar. Dolar již nebyl směnitelný za zlato a držení nedekoračního zlata se stalo nezákonným.

Díky tomuto opatření mohl nyní prezident rozjet celou řadu vysoce nákladných projektů bez obav z toho, že bude pociťovat nedostatek finanční zásoby. Šlo o projekty, které měly zaměstnat sta tisíce Američanů bez práce. Nešlo přitom o příliš ziskové projekty - například Občanské sbory ochránců přírody, které měly za úkol lesnické práce. Dále zde byly různé projekty na stavbu mostů, které spadaly pod patronát Federální správy pro nouzovou pomoc. Vznikaly také nové školy, nemocnice, letiště. Toto snažení se dá popsat asi jako vytváření práce jen pro snížení nezaměstnanosti, příjem z této činnosti však neplynul žádný.

---

⁶² Znění ústavy, TINDALL, G. B.; SHI, D. E. *Dějiny Spojených států amerických: Dějiny států*. 5. dopl. vyd. Praha: Lidové noviny, s. r. o., 2008. str. 798-810.

Asi nejznámějšími jsou zákony o regulaci zemědělství, tedy AAA, Agricultural Adjustment Act. Šlo v podstatě o kompenzaci dobrovolného omezení produkce. Tento zákon poskytl finanční kompenzaci zemědělcům, kteří zaorávali již zralé plodiny nebo omezovali svoji produkci. Důsledkem byl jen odliv peněz farmářům, takže konečná bilance příjmů v zemědělství činila v roce 1937 přes 8,7 miliard dolarů.⁶³ Tento a jiné projekty spolykaly miliardy dolarů s mizivou návratností.

Vláda se rozhodla, že lidem vezme možnost volby, proto jim vyvlastnila zlato. Vláda se rozhodla převzít nad akciovým trhem dohled a kontrolu a stejně tak převzít kontrolu nad dolarem a průmyslovou produkcí. Ačkoliv se vláda USA v čele s prezidentem snažila opakovat boom z dvacátých let, nepovedlo se to. Došlo ke zpřísnění dohledu nad občany. Země svobody se v této době ponořila do hospodářství řízeného státem, ačkoliv by bylo mylné přirovnávat ekonomiku USA k ekonomice hitlerovského Německa či stalinistického Ruska.

Dokonce ani instituce jako FED, která byla, založena aby zabránila krizím a dohlížela na dolar, nebyla nebo nechtěla zabránit masivní inflaci, nebyla schopna zaručit, aby se z dolaru nestala protiústavní měna. Ostatně v tomto ohledu selhal celý právní systém USA. Nyní již bylo a bude vše možné. Na počátku 30. jeden ekonom trefně popsal vývoj této situace s ohledem na státní zásahy do ekonomiky: *„Nikdo si nepřeje bankroty. Nikdo nechce likvidaci jako takovou. Kdyby se dalo bankrotům a likvidaci zabránit nějakým způsobem, který by nebyl kontraproduktivní, všichni by byli pro. Dnes však panuje souhlas, že jakmile dosáhnou mylné investice a předlužení určité úrovně, pak veškerá opatření, která chtějí likvidaci zabránit, situaci dále jen zhoršují. Jistě, v raných fázích deprese se těm, kdo nevidí dostatečně daleko dopředu, zdálo všechno lepší než krach. Můžeme však opravdu s jistotou prohlásit, že kdybychom v roce 1930 přijali přísnější politiku, způsobili bychom větší turbulence a dislokace, než jaké jsme způsobili tím, že jsme nezbytné kroky tak dlouho odkládali?“*⁶⁴ Podle některých až projekt o velikosti druhé světové války byl schopen nastartovat americkou ekonomiku, a tím tak pomoc celé společnosti vybědnout z bahna krize.

---

⁶³ Dalším takovým projektem byl například: Výstavba v povodí Tennessee.

⁶⁴ WOODS, T. E. *Krach : Příčiny krize a nápravná opatření, která ji jen zhoršují*. Praha: Dokořán s. r. o., 2010. str. 130.

2.3 Pohledy na krizi: Keynesiánství a Rakouská škola a Monetarismus

J. M. Keynes, jeden z nejvýznamnějších světových ekonomů a nositel myšlenek, ze kterých se stal ekonomický směr tzv. keynesiánství, se snažil bezprostředně reagovat na Velkou hospodářskou krizi, odhalit její příčiny a vypracovat takový model, aby k něčemu podobnému už nemohlo dojít.

O této problematice pojednává ve svém stěžejním díle „*Obecná teorie zaměstnanosti a úroku peněz*“, kterou napsal v roce 1936 a ovlivnil jí dosavadní postupy v makroekonomii na celé 20. století.

Keynes vycházel přirozeného ekonomického řádu. Tedy z předpokladu, že dochází k pravidelným hospodářským cyklům. Stagnace, která může vést ke krizi, je střídána obdobím prosperity a růstu. Aby se těmto výpadkům zabránilo, je nutná silná úloha státu v ekonomice.

Tato úloha je regulační a má zaručit státu silnou a stabilní měnu, nemusí být ovšem kryta zlatem, a podle této teorie by ani zlatem být kryta neměla. Asi nejlépe se tato měna dá definovat jako deflační. Tato ekonomická doktrína nepřipouští zlatý standard, protože: „*Rozhodování o úsporách je podle Keynese závislé na příjmech domácností a úspory jsou rostoucí funkcí běžného důchodu. Rozhodování o investicích je však věcí podnikatelů a je založeno na očekávaném čistém výnosu s porovnání s úrokovou mírou.*“⁶⁵

Z toho vyplývá, že pokud není výhodné si půjčovat od banky nebo když začnou problémy s investováním do projektů, podnikatelé volí cestu úspor. Začínají hromadit kapitál, neinvestují do nových technologií a výrobních postupů, tím dochází ke stagnaci. Stagnace se proměňuje v krizi s velkou mírou nezaměstnanosti a ta je způsobena propouštěním, protože podniky se snaží redukovat své náklady.

A právě v tento moment by měl zasáhnout podle Keynese, stát. A měl by začít investovat své peníze do ziskových projektů, aby tak podpořil růst.

Tím by se samozřejmě snížila nezaměstnanost, což je podle Keynese hlavní příčinou krize. Tento stav je způsoben nedostatečnou podporou podnikatelům a firmám v době stagnace. Postoj vlády a bank byl jeden z hlavních důvodů jeho kritiky britských bank v době krize, protože podle jeho mínění nebyly dostatečně pružné.

Podle této ekonomické ideologie právě pružné a rychlé investice opět nastartují ekonomiku. Keynes ovšem odmítal newdealovský přístup, kdy stát zadává obří neziskové zakázky jen proto, aby se vytvořila neužitečná pracovní místa. Keynes také nebyl zastáncem pouhého utrácení. Tento ekonomický model počítá s tím, že pokud je zdravá ekonomika a je

---

⁶⁵ HOLMAN, a kolektiv. *Velká deprese*, sborník textů č. 35/2004, Praha, Centrum pro ekonomiku a politiku, 2004, str. 36.

v růstu, má vláda šetřit, vytvářet rezervy. Pokud se růst zastaví, vláda začíná utrácet, spotřebovávat, ale když je krize zažehnána, má opět začít šetřit. Ostatně jak uvádí Tomáš Sedláček ve své práci „Ekonomie dobra a zla“, Keynes nepřišel se žádnou novinkou⁶⁶. Podobný mechanismus je popsán již v Bibli, konkrétně v Genesis. Sedláček toto demonstruje na snu faraóna o sedmi letech blahobytu a sedmi letech úpadku. Tento sen mu pomůže vyložit Josef, ze kterého se poté stane správce, který si uchovává rezervy z potravin, aby měl lid co jíst v době neúrody. Na stejném principu fungoval Keynesův ekonomický model.

Hlavními odpůrci tohoto systému je takzvaná Rakouská škola. Ti oponují tím, že tento model silně omezuje osobní svobody. Za hlavního kritika bych asi označil F. A. Hayeka, který o této modelu prohlásil: „*Že plnou zaměstnanost nelze zajistit jinak než poklesem mezd... Nezaměstnanost má povahu především strukturální a je důsledkem rigidit na pracovních trzích, které jsou výsledkem státních zásahů nebo odborů... Monetární nebo fiskální expanze přináší jen vysokou inflaci a nikoli plnou zaměstnanost.*“⁶⁷

Dále jsou kritizovány centrální banky za jejich přílišné zasahování do ekonomiky. Za jejich inflační politiku. Na vině je také stát z toho důvodu, že si vytvořil monopol na emisi peněz. To podle Rakouské školy byly příčiny krize, a jsou tedy v přímém rozporu s tím, co požadoval Keynes.

Řešení je podle Hayeka a jeho kolegů ve svobodném bankovníctví a ve zlatém standardu. Jsou pro snížení počtu peněz v ekonomice, protože podle nich je právě tento nadbytek příčinou krize a tento nadbytek je způsobem právě tisknutím nekrytých peněz.

Rakouská škola tedy předpokládá, že cyklické výkyvy ekonomie jsou přirozené a jakákoliv snaha o jejich odstranění musí nutně vést ke krizi. Neboť právě státní zásahy krizi pouze prohlubují. Tento názor dokládají na porovnání krizí z 19. století a krize z let 1920-1921, kde státní zásahy byly minimální. Naopak Velká hospodářská krize, kdy byly zásahy států veliké, trvala v podstatě až do druhé světové války.

Neschopnost řešit krizi spatřuje Rakouská škola právě v tom, že se tiskly inflační peníze, které nebyly kryty. V minulosti byly krize krátkodobého rázu z toho důvodu, že byly způsobeny deflací. Bankéři museli čekat, než se půjčené peníze vrátí zpět, aby mohly klesnout úrokové sazby a lidé a podniky si začali znovu půjčovat. To vedlo k daleko větší opatrnosti ze strany bank a také k větší snaze vybírat ziskové projekty.

Dalším bodem, ve kterém se tyto směry rozcházejí, je pohled na válku. Keynesiánství

---

⁶⁶ SEDLÁČEK, Tomáš. *Ekonomie dobra a zla: Po stopách lidského tázání od Gilgameše po finanční krizi*. Praha: 65. pole, 2009. str.232-235.

⁶⁷ HOLMAN, Robert a kolektiv. *Dějiny ekonomického myšlení*. 2. vydání, Praha, C. H. Beck, 2001, str. 474.

částečně obhajuje válku jako prostředek k obnovení hospodářství. Do ekonomiky proudí velké množství peněz, je plná zaměstnanost díky branné povinnosti a v továrnách a na polích vypomáhají ženy, které by jinak byly doma. Jedná se o čistě účelový a pragmatický postoj, který Rakouská škola odmítá kvůli tomu, že hodnoty, které zde vznikají, nemají dlouhodobí charakter a jsou založeny na destrukci lidských životů a majetku. A to není přípustné pro směr, který je liberální a má ve velké úctě lidský život.

Poslední směr, který se snažil dešifrovat příčiny krize ve 30. letech, byl monetarismus. Zejména pak teze jeho hlavního představitele M. Friedmana. Tento ekonomický směr spatřuje příčinu krize, a částečně se tedy shoduje i s Keynesem, v nedostatečné práci centrálních bank. Díky jejich selhání v roli věřitele poslední instance a také nedostatečné finanční expanze. Další problém monetaristé spatřují v tom, že se FED a Bank of England snažily udržet alespoň iluzorní krytí měny zlatem, podle jejich názoru jedině kompletní odpoutání měny od zlatého standardu mohlo zlepšit ekonomickou situaci. Monetaristický přístup na rozdíl od Keynesiánství či Rakouské školy nepočítá s žádným omezováním peněz v oběhu, právě naopak, důležité je, aby do ekonomie neustále proudila dostatečná zásoba peněz. Řídí se tedy pravidlem měnového růstu, objem peněz odpovídá vývoji reálného produktu. *„Friedman si ovšem uvědomuje praktickou nemožnost přesné predikce tempa ekonomického růstu. Považuje však za dostatečné, bude-li tempo měnového růstu stálé a ne příliš vysoké. Doporučoval tempo peněžního růstu o 3 až 5 % ročně.“*⁶⁸ Tento nárůst má zaručit to, že v ekonomice bude vždy dostatek peněz. To vychází z předpokladu, který převládá i do současnosti, že deflace je škodlivější než inflace.

2.5 Druhá světová válka

Druhá světová válka představovala pro zlatý standard a zlato obecně velký problém. 3. září 1939 byl uzavřen Londýnský trh na celých 15 let⁶⁹. Nebyla tedy stanovena obchodní cena zlata, poslední fixace byla stanovena na 8,1 libry za trojskou unci.

Během války došlo k znehodnocení veškerých měn, které alespoň částečně byly kryty zlatem. Německo zabavilo téměř veškeré zlaté zásoby podrobených států a přetavilo je na „nové“ Říšské zlato. Británie a Francie, Sovětský svaz ale i Československo svým zlatem platily spojeným státům za dodávky zbraní a munice, tím se značná část zlata přesunula z Evropských států za Atlantik.

Asi nejhorším faktem ovšem zůstává, že státy opět kvůli válečným potřebám začaly

---

⁶⁸ HOLMAN, Robert a kolektiv. *Dějiny ekonomického myšlení*. 2. vydání, Praha, C. H. Beck, 2001, str. 474.

⁶⁹ Trh byl znovu otevřen 22. března 1954.

tisknout ve velkém peníze a tím pádem prohlubovaly inflaci, což se tehdy zdálo z ekonomického hlediska zcela v pořádku, protože podle Keynesa hlavním ekonomickým problémem nezaměstnanost, která byla prakticky nulová. Muži byli nasazeni na frontě a mnoho žen pracovalo v továrnách jako pomocná síla.

Německo si ovšem bylo vědomo této slabiny svých protivníků a správně odhadlo, že nekrytá měna se dá velice snadno využít v jejich prospěch. Proto Němci začali padělat libry a dolary, aby tím podlomili spojeneckou ekonomiku. Naštěstí pro spojence tento plán přišel příliš pozdě a neovlivnil výsledek války.

Na konci války vlastnily Spojené státy okolo 70% světových zásob vytěženého zlata. Tato obrovská zásoba zlata uložená ve Fort Knox poskytla Americe značnou výhodu při vyjednávání na jedné z nejdůležitější politicko-ekonomické konferencí první poloviny dvacátého století.

3. Bretton-woodská konference

Bretton-woodská konference se stala ustanovující konferencí pro nový měnový systém. Konala 1. července ve městě Bretton Woods, které se nachází ve státě New Hampshire. Trvala celých 22 dní a účastnilo se jí 720 delegátů⁷⁰ (dle jiných autorů cca 300 delegátů⁷¹) ze 44 zemí. Jako předsedající zde působili a předsedali jí Henry Dexter White ze Spojených států amerických, John Maynard Keynes a Eduardo Suarez z Mexika. Celá konference byla rozdělena do tří komisí, a to na komisi pro Mezinárodní měnový fond (předsedal White), komisi Banka pro obnovu a rozvoj (předsedal Keynes) a komisi pro ostatní prostředky mezinárodní spolupráce.

Cílem bylo vytvořit zmíněný měnový systém, který měl předejít dalším hospodářským krizím, zároveň ale měl být akceptovatelný pro všechny. Dalším cílem bylo stabilizovat finanční situaci založením finančních organizací, jež měly za úkol na situaci dohlížet a v případě potřeby do ní zasahovat. Na konci této konference bylo výsledkem víc jak 500 dokumentů, které čítaly přes 1200 stran.

Myšlenky o Mezinárodním měnového fondu a Mezinárodní bance pro obnovu a rozvoj byly již výsledkem předchozích předběžných jednání, která skončila v dubnu roku 1944 a na základě kterých byl vypracován program Bretton-woodské konference 17 státy v Atlantic City (mezi nimiž byli i zástupci Československa).

3.1 Koncepce nového peněžního systému

Hlavním cílem konference bylo tedy vytvoření nového měnového systému. Jako hlavní koncepty, o kterých se na konferenci hovořilo, byly uvedeny dva, a to návrh předsedů konference H. D. Whita a J. M. Keynesese, které se označovali jako Whitův a Keynesův plán. Oba plány byly zveřejněny na konci prvního čtvrtletí roku 1943.⁷²

Oba tyto plány si byly relativně podobné, protože měly stejný základ a cíl, a to nový a stabilní řád. Oba plány vycházely také ze zkušeností z velké hospodářské krize, konkrétně problému protekcionistického přístupu, nedůvěry v nekrytou měnu a neschopnost řešit problémy kolektivně. Hlavní shodou byl názor, že se musí vytvořit nadnárodní instituce, a to Banka pro obnovu a rozvoj a Mezinárodní stabilizační fond. Rozpor ale vznikl v tom, že oba

---

⁷⁰ DAMASH, S., *The system of Bretton Wood – Lesson From History*, 155905, str. 2.

⁷¹ KENEN, Peter. *The International Financial Architecture*. Washington, D.C., 2001, str. 49.

⁷² DORMAEL, V. A., *Bretton Woods, Birth of a Monetary System*, London, 1978, str. 77.

autoři konceptů se přikláněli více k jedné či druhé instituci.

Mezi další body, ve kterých se White a Keynes shodli, patřilo také vytvoření jednotné měny pro mezinárodní obchod. I přesto, že kromě dvou hlavních plánů zde byly i plány Kanady či Švédska, konečné rozhodování se zaměřilo především na Whitův a Keynesův plán.

3.1.1 Keynesův plán

Keynesův plán⁷³ byl vydán ve formě bílé knihy a zastupoval zájmy Spojeného království. Kromě toho, že Keynes vycházel ze snahy potlačovat nezaměstnanost a svůj plán založil na velké podpoře expanze světového obchodu, vycházel také z britské nedůvěry ve zlato. Nedůvěra byla způsobena meziválečným krachem systému založeného na zlatém standardě. To byl hlavní důvod, proč Keynes uvedl myšlenku „Bancoru“. To měla být nová měnová jednotka. Její hodnota měla být definována ve zlatě, nebyla by ovšem zlatem krytá či za zlato směnitelná.

V rámci této nové měny by měla být také zavedená Clearingová unie. V této unii by si každý stát stanovil kurz k bancoru, dle kterého by se obchodovalo s jednotlivými měnami na území unie. Zároveň by skrze povinnost udržovat tržní kurzy svých měn v určitém pevně stanoveném rozmezí pomohlo k vyrovnání platebních bilancí. Zároveň by centrální banky, které by měly v rukou měnové kurzy, měly možnost půjčky v případě deficitu nebo naopak v případě kladné bilance měly právě bankám s deficitní bilancí půjčky poskytovat. Tento koncept Keynes stvořil již v roce 1934 a po postupné inovaci ho předložil k diskuzi v roce 1942.

3.1.2 Whiteův plán

White viděl největší problém na směnových trzích, zároveň ale nepočítal s limity a jinými omezeními. Whiteův plán⁷⁴ počítal s pevným měnovým kurzem, který měl ulehčit obchodování na mezinárodní úrovni. Pro spojené státy se tak mohla Evropa stát kupní silou pro americké produkty. V zájmu USA se stavil Whiteův plán proti myšlence Clearingové unie, zejména proti neomezenému ručení pro věřitele. Jeho návrh počítal s tím, že prostřednictvím Mezinárodního měnového fondu omezí celkové čerpání na jeho obsah. Do fondu by přispívaly členské státy, které by pak mohly vyměnit svou měnu za odpovídající množství měny cizí. Zároveň by část byla ve zlatě a v zúčitelných státních papírech. Vedle

---

⁷³ V originále „Proposal for an International Clearing Union“.

⁷⁴ V originále „Proposals for a United and Associated Nations Stabilisation Fund“.

fondu měla existovat i Banka pro obnovu a rozvoj, jejíž úkol by byl poskytovat dlouhodobé úvěry investičního charakteru a krátkodobé obchodní úvěry.

I přesto že White argumentoval proti „bancore“ dle Van Dormaela tím, že nová měna je zbytečná⁷⁵, přišel s koncepcí vlastní měny „unitas“. Hodnota této měny ve zlatě byla shodná s hodnotou dolaru, ovšem s tím, že ke směně této měny může dojít jen se souhlasem zmíněného fondu.

Nutné je ještě podotknout, že původní Whiteův plán byl natolik podroben kritice, že musel být přepracován. O to se zasloužil v létě 1943 americký ministr financí Henry Morgenthau, který následně kritice ustupující plán předložil jako „revidovaný Whiteův plán“.

3.2 Výsledek konference

V průběhu konference, jak uvádí Van Dormael, se G. White snažil J. M. Keynesa odstavit do jednatelů tím, že ho odkazoval na jiné jednání. Sám se pak snažil prosadit svoje plány. To se mu mohlo podařit z důvodů, že většina z delegátů nerozuměla podrobným otázkám. Takovým delegátům, kteří rozuměli, se pak snažili White a jeho tým zvýšit pocit důležitosti nebo je zaměstnat něčím jiným. Paradoxem je, že většina delegátů neuměla anglicky, a právě v tomto jazyce probíhala většina jednání. Tyto snahy ovšem měly minimální dopad, protože účast USA jako největšího věřitele bylo víceméně podmínkou pro vytvoření systému v takovém rozsahu.⁷⁶

Výsledkem tedy byl kompromis, který se ale přibližoval k americké představě o novém systému. Keynesův plán byl potlačen, protože jeho koncepce ignorovala dominanci americké měny v mezinárodních vztazích. Výsledkem dohody byla především ustanovení o zřízení, složení a funkcích Mezinárodního měnového fondu⁷⁷, dále také podklady pro založení Mezinárodní banky pro obnovu a rozvoj⁷⁸ a v neposlední řadě založení Mezinárodní obchodní organizace⁷⁹, která ale založena nebyla. Její úloha byla nahrazena v roce 1948 provizorními dohodami GATT⁸⁰, které byly nahrazeny až roku 1998 světovou obchodní organizací (WTO).

Zavrhnuty byly oba koncepty nových měn, jak bancoru, tak unitasu. Podařilo se ovšem z amerického dolaru udělat „hlavní měnu“, což znamenalo, že dolar byl kryt zlatem a ostatní měny byly podloženy právě dolarem. Jak dolar, tak i tyto podložené měny mohly být

---

⁷⁵ DORMAEL, V. A., *Bretton Woods, Birth of a Monetary System*, London, 1978, str. 46-47.

⁷⁶ DORMAEL, V. A., *The Power Of Money*, New York University Press, USA, 1997, str. 63.

⁷⁷ International Monetary Fund, dále IMF.

⁷⁸ International Bank for Reconstruction and Development, dále IBRD.

⁷⁹ International Trade Organization.

⁸⁰ General Agreement on Tariffs and Trade, česky Všeobecná dohoda o clech a obchodu.

směnitelné za zlato, ovšem nepředkládalo se, že by tak někdo činil. Jedním z důvodů toho předpokladu byl také zákaz v některých státech držet zlato či stříbro ve fyzické podobě⁸¹.

3.3 Mezinárodní měnový fond a Mezinárodní banka pro obnovu a rozvoj

Mezi nejdůležitější body pro měnovou reformu patřilo, jak již bylo řečeno, založení IMF a IBRD. Obě organizace začaly fungovat roku zhruba 1946 a obě tyto organizace měly sídlo ve Washingtonu. Toto umístění jen posílilo v očích veřejnosti silnou a nevyvratitelnou pozici USA v tehdejší ekonomické situaci. Obě zmíněné instituce přetrvaly dodnes. Nesmí být ani opomíjené smlouvy GATT, které v současné době nahrazuje WTO.

Mezinárodní měnový fond začal finanční operace provozovat roku 1947, přesněji 1. března. Jeho založení schválilo 29 zemí z Bretton-woodské konference. Dá se říci, že vycházela z Keynesovy představy o tom, že politika zaměřena na agregátní politiku dokáže pomoc při cyklických výkyvech ekonomiky. Jeho hlavním úkolem bylo vytvořit mezinárodní rámec pro stabilní spolupráci v otázkách měny a stability měnového systému. Toho měl fond dosáhnout následujícími body:

- Stanovení ceny dolarů za zlato⁸²
- Povinnost USA dodržovat tuto domluvenou cenu
- Stanovení ceny ostatních měn v dolarech či zlatě
- Udržovat směnitelné kurzy v jednoprocenním pásmu

Mezi úkoly fondu patřila také pomoc při vyrovnání platové bilance za pomoci úvěrů ze zdrojů fondu, rozvoj obchodu a také podpora vysoké míry zaměstnanosti a ekonomického růstu. Zásady, které IMF přijal ohledně měny, se nazývají také Bretton-woodským systémem.

Světová banka začala fungovat 25. června 1946. Dohoda o ní vešla v platnost už 27. prosince 1945⁸³. Její členem se nestalo SSSR, přesto že podepsalo dohodu. Nikdy ale nezaplatilo vstupní poplatek. Dnes je dle organizačního schématu IBRD součástí právě světové banky, které krom ní sdružuje také Mezinárodní asociaci pro rozvoj (IDA), Mezinárodní finanční korporaci (IFC), Mnohostrannou agenturu pro poskytování investičních záruk (MIGA) a Mezinárodní centrum pro řešení investičních sporů (ICSID).

Původně vznikla pro podporu válkou zničených zemí a podporu jejich spolupráce. Poskytovala dlouhodobé investiční půjčky, ale také nabízela technickou výpomoc. První

---

⁸¹ Zákaz se nevztahoval pouze na šperky a platil i na území Československa.

⁸² Oficiální cena byla stanovena na 35 dolarů za trojskou unci zlata.

⁸³ Pro platnost dohodu musel podepsat dostatečný počet států. Těch bylo 38 a mezi nimi i Československo, které se ale muselo odpojit roku 1955 následkem studené války, jakož i další země (např. Polsko).

půjčka byla pro Francii ve výši 250 milionů dolarů a další směřovaly do západní Evropy. Až do šedesátých let poskytovala půjčky vyspělejším zemím, kdy bylo víc jak 70% úvěrů věnováno na infrastrukturu a podpora rozvojových zemí následovala až posléze.

Všeobecná dohoda o clech a obchodu byla podepsána 23. září 1947 a původně měla soužit jako dočasné řešení chybějící Mezinárodní obchodní organizace. Nejedná se o organizaci nýbrž o smlouvu, kterou se signatářské státy zavázaly dodržovat. Jejím správním orgánem se stal sekretariát v Ženevě. Výsledkem prvního jednání v Ženevě roku 1947⁸⁴ bylo 123 dohod, které pokrývaly téměř třetinu světového obchodu.

- Nediskriminace – Dodržování doložky nejvyšších výhod.
- Zásada liberalizace – Odstraňování tarifních i netarifních překážek v mezinárodním obchodu.
- Zásada multilaterality – Jednání se účastní více stran.
- Zásada konsolidace – Dodržování snížených celních sazeb.
- Zásada parity – Stejní zacházení se zahraničními komoditami jako s domácími.

Tato pravidla měla zajistit spolehlivé fungování mezinárodního systému na základě morálních principů a čestného jednání. Navíc zde byla snaha o to co nejvíce zjednodušit mezinárodní obchod právě díky odstraňování protekcionistických metod.

3.4 Problémy nového systému

Nový systém fungoval v teoretické rovině velice dobře. Nové organizace začaly pracovat na obnově válkou zničených států a hospodářských ekonomik, ale teorie a praxe byla jiná. Velké státy jako Británie, Francie dokonce i SSSR byly dlužníky Spojených států díky válečným dávkám, které dostávaly. Na konci války vlastnily Spojené Státy 60 % světových zlatých rezerv a v roce 1947 byl jejich obchodní přebytek 10.1 mld. dolarů. Možná právě proto nakonec nestačily ostatním státům ani zlaté rezervy na pokrytí poválečné rekonstrukce a dluhů, které jim vznikaly. Mezi další problémy patřila i ztráta zlata během válečného období. Díky Německé okupaci bylo zlato zabaveno, roztaveno a přerozděleno. Došlo tím k nenávratné ztrátě větší či menší části zlatých rezerv pro okupované státy.

Problémem byla i obrovská inflace, se kterou se musely potýkat všechny státy po válce. Stejně jako za první světové války si státy tiskly inflační peníze, aby mohly uhradit své válečné úsilí. V době konání Konference obíhalo v ekonomice 1 105 biliónu dolarů, ale z této sumy bylo zlatem krytých pouze 290 biliónu. To vedlo k tomu, že krytí dolaru, které se dohodlo, nebylo dlouhodobě udržitelné a dolar pomalu ale jistě ztrácel svoje zlaté krytí, stejně

---

⁸⁴ Jednání je známé jako Geneva Round (Ženevské kolo).

jako i ostatní měny.

Mezi další důvody pařilo také to, že během první poloviny 20. století byly odstraněny principy svobodného bankovníctví a princip zlatého standardu. Byť se ho vlády snažily zachovat, nikdy se jim to již po první světové válce nepovedlo vrátit do původních hodnot. Asi nejzdařilejším pokusem byl právě Bretton-woodský systém, který se postupně oslaboval, až se nevyplatilo dolar svazovat se zlatem. Největší problém byl evidentně systémem pevných směnných kurzů. Díky deficitu, způsobenému exportem kapitálu, vzrostly dolarové zásoby v zahraničí do výše převyšující americké zásoby zlata. Ani „zlatý fond“ založen v roce 1961 nebyl řešením a dolar ztrácel postupně důvěru i hodnotu. V roce 1971 prezident Nixon definitivně ukončil éru měny kryté, byť jen částečně, zlatem.

Závěr

Proč si lidstvo vybralo zlato jako svůj prostředek směny? Během mnoha staletí lidé vyzkoušeli nejrůznější formy peněz, stejně tak měli peníze v určitých obdobích jinou váhu a jiný společenský status. Ale již v dávnověku lidé přišli na to, že asi nejlepšími nositeli hodnoty pro měnu jsou drahé kovy. Dají se snadno přenášet, dělit, skladovat a nekazí se. Jistě v tom sehrály jistou roli i emoce, protože zlato nebo stříbro jsou ušlechtilé kovy s nádhernou barvou. „*Zlato obklopuje člověka svou pavučinou, omračuje ho, saje krev i mozek, šířá svaly i nervy...*“⁸⁵ Zde by se dalo namítnout, že třeba ve středověku mělo daleko větší váhu vlastnit pozemky, než mít plnou truhlu peněz jak říká J. Le Goff v úvodu své knihy⁸⁶, ale i zde měly peníze, hlavně zlato a stříbro své místo. Richarda Lví srdce také nevykoupili ze zajetí tím, že darovali části Anglie, ale drahým kovem.

V jistých etapách historie se někteří lidé snažili nahradit tyto komodity jiným zbožím, ale tyto snahy neměly dlouhé trvání. Jak uvádí Rothbard, peníze nikdy nemohou vzniknout umělou cestou.

Je až s podivem, jak rychle se nechaly masy lidí ošálit vládní propagandou o tom, jak je zlato a stříbro zbytečné. Ačkoliv je používalo lidstvo po tak dlouhou dobu, lidstvo podleho kouzlu papíru. Tímto papírem nemyslím bankovky, což byly v podstatě směnky na zlato, ale státovky, peníze emitované státem. Ty také byly zprvu kryty zlatem, ale později se krytí, a to platí do dnešních dnů, změnilo na pouhý příslib. Příklad toho, že stokoruna má skutečně hodnotu sta korun a že se za ni mohu koupit zboží v této hodnotě.

Státy na to ovšem šly chytře, nejdříve si vytvořily instituci národních a centrálních bank, které začaly vést dohled na bankami soukromými, tedy začaly vykonávat dohled na kapitálem obyvatel států.

V druhém kole je začaly přesvědčovat o nepotřebnosti zlata a s tímto krokem odebíraly soukromým bankám možnost vydávat peníze. Stát si tak vytvořil monopol na emisi peněz. Nyní mohl nepozorovaně začít s finančními operacemi, aniž by se o tom významná část veřejnosti dozvěděla. Zde je ovšem paradoxem to, že moderní státy všemi možnými způsoby bojovaly a dodnes bojují proti monopolům. Ale přitom samy monetární monopol vytvářejí.

---

⁸⁵ STRUŽ, J.; STUDÝNKA, B. *Zlato zlato zlato: Od magie až po finanční spekulace*. 1. vyd. Praha: Mladá Fronta, 1985. str. 7.

⁸⁶ LE GOFF, J. *Peníze ve středověku: historicko-antropologická studie*. 1. vyd. Praha: Mladá Fronta, 2012. str. 11.

Posledním krokem bylo očerňování zlata a jeho konfiskace občanů, jako něco nepotřebného, něco, co může ohrozit naši ekonomickou prosperitu. Paradoxem je to, že tato prosperita vděčí za svůj vznik právě obchodu, který byl založen na zlatě. Došlo to až do situace, kdy v padesátých letech lidé byli nuceni pohlížet na zlatý standard jako na: „*Naprosto scestnou myšlenku, jako na jakýsi fetišizmus, nepřístupný jakýmkoliv racionálním argumentům. Rovněž jsme nabádání, abychom si nevšímalí žádných logických a racionálních argumentů v jeho prospěch, které by se mohli vynořit. Přesto však existuje přinejmenším jedna pravda, která zlatým standard zprošťuje obvinění z pošetilosti. I kdyby totiž neskýtal žádné čistě ekonomický užitek, je automatická zlatá měna nedílnou součástí laissez – faire a tržní ekonomiky... To je ten důvod, proč je zlato dnes stejně nepopulární, jako bylo populární v éře měšťanských svobod. Uvaluje totiž restrikce na vlády a státní byrokracie, které jsou mnohem mocnější než parlamentní kritika. Je jak symbolem, tak zárukou měšťanské svobody – svobody nikoliv pouze v měšťanském zájmu, ale svobody v měšťanském smyslu. Z tohoto hlediska může člověk zcela racionálně bojovat za zlatý standard, i když bezvýhradně uznává platnost všech ekonomických námitek, jež proti němu byly vzneseny.*“⁸⁷

Ačkoliv se vlády snažily zadupat vzpomínky na dobu, kdy zlato bylo běžnou součástí lidské interakce do země, stále zde byli bankéři, kteří ve zlatém standardu spatřovali to pozitivní a jak nám dokazuje předcházející citát, regulační prvek občanů k vládní měnové politice. Jejich postoj vystihují následující slova: „*V minulosti byl jedním z nejspolehlivějších ochránců kupní síly peněz proti politickým machinacím zlatý standard, neboli režim směnitelnosti papírových peněz za zlato. Tento systém svazoval politikům ruce. Inflační utrácení totiž vedlo k odlivu zlata do zahraničí nebo směrem k občanům, kteří státu nedůvěřovali. Byl to tedy jakýsi automaticky regulační mechanismus úvěrové expanze... Novodobí centrální plánovači však zlatý standard z tohoto důvodu nemají rádi... Chovám velkou naději, že svět se nakonec ke zlatému standardu v nějaké podobě vrátí, neboť občané mnoho zemí zjistí, že potřebují ochranu před excesy svých politických vůdců.*“⁸⁸

Cílem této práce bylo ukázat v širších souvislostech důvody, které vedly zejména USA, ale i ostatní západní země, k odstoupení od zlatého standardu. Tyto důvody byly prakticky identické. Dále práce ukazuje, proč se ale také opakovaně snažily ke standardu vrátit a stejně jako dnes existovali zastánci, ale i odpůrci tohoto měnového modelu. Ačkoliv argumentace obou skupin se prakticky nezměnila, vždy zde budou zastánci obou táborů.

---

⁸⁷ WOODS, T. E. *Krach: Příčiny krize a nápravná opatření, která jí jen zhoršují*. Praha: Dokořán s. r. o., 2010. str. 144.

⁸⁸ WOODS, T. E. *Krach: Příčiny krize a nápravná opatření, která jí jen zhoršují*. Praha: Dokořán s. r. o., 2010. str. 143.

Tato práce se věnuje období první poloviny minulého století. Byl nastíněn postup při řešení krizí, od samoregulačních opatření, kdy se krize vyřeší přirozeně, až po řízené hospodářství. Dnešní dny nám ukazují, že situaci nešlo vyřešit pouhým tisknutím dolarů a jejich následným naléváním do ekonomiky. Za každou krizí stojí kromě těch ekonomických faktorů také faktory morální. Tedy touha po zisku, touha mít se lépe než náš souseď. Touha splnit si své sny, i když na to vlastně nemám, ale proč si nepůjčit od banky, které to někdy splatím. Lidé, a především státy, se naučili žít na dluh. Což byla patrně jedna z největších příčin ekonomické krize, protože v momentě, kdy si nikdo nepůjčoval a nikdo nesplácel, se cyklus zastavil a sesypal. Proto měli patrně pravdu zastánci Rakouské školy, že zásahy do ekonomiky a snaha udržet neschopné podniky a banky při životě je chybná. Vytvořil se tím totiž nebezpečný precedent, že za špatná rozhodnutí podniků nebo bank zaplatí někdo jiný.

Z krize ve 20. letech bychom se měli poučit i my v současnosti. Historie nám ukázala, že zásahy do ekonomiky nevedou k rychlému a dlouhodobému uzdravení. Právě naopak dochází k prohlubování a odsouvání problémů na pozdější léta s nadějí, že příští generace si s tímto nedostatkem poradí.

Seznam použitých zdrojů

Seznam použitých českých zdrojů

- ECKERT, Daniel D. *Světová válka měn: euro, zlato, nebo juan – která se stane nástupcem dolaru?*. 1. vyd. Praha: Grada, 2012.
- GREENSPAN, A. Zlato a ekonomická svoboda, Praha: Terra libera, únor 2004
- HAYEK, F. A., *Soukromé peníze: Potřebujeme centrální banku?* 1. vyd. Praha: Liberální institut, 1999.
- HOLMAN, Robert a kol. *Dějiny ekonomického myšlení*. 2. vydání, Praha: C. H. Beck, 2001.
- HOLMAN, a kol. *Velká deprese, sborník textů č. 35/2004*, Praha, Centrum pro ekonomiku a politiku, 2004.
- LE GOFF, J. *Peníze ve středověku: historicko-antropologická studie*. 1. vyd. Praha: Mladá Fronta, 2012.
- LOUŽEK, M., TAJOVSKÝ L., *Velká deprese. Sborník textů č.35/2004*. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, 2004.
- MISES, L. *Lidské jednání: Pojednání o ekonomii*. 1. vyd. Praha: Liberální institut, 2006.
- REVENDA, Z. *Centrální bankovníctví*. 2. rozšířené vyd. Praha: Management.
- REVANDA, Z. *Peníze a zlato*. 1. Vyd. Praha: Management press, 2010.
- ROTHBARD, N. *Peníze v rukou státu, Jak vláda zničila naše peníze*. 1. vyd. Praha: Liberální institut, 2001.
- ROTHBARD, M. N.: *Zásady ekonomie*, Liberální institut, Praha, 2005.
- SEDLÁČEK, T. *Ekonomie dobra a zla : Po stopách lidského tázání od Gilgameše po finanční krizi*. Praha : 65. pole, 2009.
- SIRŮČEK, P.: *Hospodářské dějiny a ekonomické teorie*, Melandrium, Slaný, 2007.
- STELLNER, F. a kol. *Hospodářské dějiny (16.-20. století)*. VŠE Nakladatelství Economica, Praha, 2006
- STRUŽ, J., STUDÝNKA, B. *Zlato zlato zlato: Od magie až po finanční spekulace*. 1. vyd. Praha: Mladá Fronta, 1985.
- TINDALL, G. B.; SHI, D. E. *Dějiny Spojených států amerických: Dějiny států*. 5. dopl. vyd. Praha: Lidové noviny, s. r. o., 2008.
- WOODS, T. E. *Krach: Příčiny krize a nápravná opatření, která jí jen zhoršují*. Praha: Dokořán s. r. o., 2010.

Seznam použitých zahraničních zdrojů

- DAMASH, S., *The system of Bretton Wood – Lesson From History*, 155905.
- DORMEAL, V. A., *Bretton Woods, Birth of a Monetary System*, London, 1978.
- DORMEAL, V. A., *The Power Of Money*, New York University Press, USA, 1997.
- KENEN, P. *The International Financial Architecture*. Washington, D.C., 2001.
- PHILLIPS C. A., MCMANUS T. F., NELSON R. W. *Banking And The Business Cycle, A Study Of The Great Depression In The United States*, 1. vyd. New York: The Macmillan Company, 1937.

Internetové zdroje

- BRIDGE, C. *Britain and the Indian Currency Crisis, 1930-2: A comment. The Economic History Review*. [online]. New Series, Vol. 34, No. 2, (May., 1981), pp. 301-304. Dostupný z WWW: <<http://www.jstor.org/stable/2595248>>.
- CALOMIRIS, C. W., MASON, Joseph R. *Fundamentals, Panics, and Bank Distress during the Depression. The American Economic Review*. [online]. Vol. 93, No. 5, (Dec., 2003), pp. 1615-1647. pp. 301-304. Dostupný z WWW:<<http://www.jstor.org/stable/pdfplus/3132145.pdf>>. s.3.
- REED, L.W. *Great Myths of the Great Depression*. [online]. Macinac Center for Public Policy, 2005. Dostupný z WWW: <<http://www.mackinac.org/archives/1998/sp1998-01.pdf>>.s.4.
- Wall Street Crash* [online]. ©2011 [cit. 2013-3-3]. Dostupné z <http://www.moneyweek.com/~media/MoneyWeek/2010/100315/100318-MM01.ashx?w=450&h=410&as=1>
- WHITE, E. N. *A Reinterpretation of the Banking Crisis of 1930. The Journal of Economic History*. [online]. Vol. 44, No. 1. (Mar., 1984), pp. 119-138. Dostupný z WWW: <<http://links.jstor.org/stable/pdfplus/2120559.pdf>>. s.2-3.

Seznam obrázků a tabulek

Seznam obrázků

Obrázek 1: Obrázek 1: Wall Street Crash 31

Seznam tabulek

Tabulka 1: Vývoj zlatého standardu ve Velké Británii 15

Tabulka 2: Vývoj zlatého standardu ve Spojených státech 18

Tabulka 3: Tabulka 3: Ztráta kupní síly dolaru 24

Tabulka 4: Krytí dolaru zlatem v letech 1921-1929. 25

Tabulka 5: Krytí dolaru zlatem v letech 1921-1929. 29

Resumé:

Golden standard. Only very few people can imagine to be paying with golden coins today. However, not so long ago, gold was the main currency and it was either directly used for payment or the banknotes were fully backed up by gold. The aim of this theses is to disclose the first half of 20th century in connection to the evolution of the golden standard.

The first part of theses deals with the history and development of the gold standard, the way how gold became a currency, as well as what was the standard of gold exchange, how it evolved and what circumstances forced individual states to leave this standard.

The developments between world wars is described in the second part, including economical theories and concrete steps of especially USA and Great Britain. Focus is given to the period of the world crises, since this time is extremely important for both the gold standard as well as worldwide development. Situation of the gold during the 2nd world war is mentioned only marginally.

Description of the situation at the very end and directly after the end of the 2nd world war constitutes the last part of theses. In particular it deals with Bretton-wood Currency Conference and newly established currency system.

Key Words: Gold, Gold standard, Currency, Economic crisis, first half of 20th century, Brettonwood